

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvetenskaper
Idé- och lärdomshistoria
Kandidatuppsats

Diskursens ordning

Konspirationsteorier om 9/11 i ljuset av den svenska
USA-bilden

Författare
Thomas Johansson

Handledare
Victoria Höög

Januari 2015

Sammanfattning

Den hegemoniska diskurs i Sverige som betonar USA:s moraliska och politiska särställning analyseras. USA blev på 1900-talet demokratin beskyddare. I Sverige förstärktes bilden av den mediala populärkultur som strömmade över Atlanten. Den svenska diskursen idealiserar USA – vi kritiserar måhända amerikansk utrikespolitik, men litar likafullt på landets goda vilja. En effekt av diskursen är att svensk media utesluter konspirationsteorier. I uppsatsen granskas hur de konspirationsteorier som rör terrorattentaten i USA 2001 behandlats i två reportage av TV4:s Kalla fakta och i SVT:s Debatt. Analysen visar vilka diskursiva mekanismer som leder till att konspirationsteorier exkluderas i Sverige.

Två nya teoretiska förutsättningar föreslås till Foucaults diskursanalys. För det första är vetenskapen inte den främsta diskursproducenten. Istället är det media och populärkultur som formar diskursen. För det andra är diskursens syfte inte nödvändigtvis att definiera sanning. Istället syftar den till att humanisera sig själv och dehumanisera sina motståndare.

Tre nya begrepp som utvecklar Foucaults teori introduceras och används i analysen för att visa hur den hegemoniska diskursen konkret utövar sin makt och utesluter motdiskurser. *Stråmanisering* beskriver hur meningsmotståndare bemöts med tystnad, tvingas inta mer extrema positioner för att höras och först då besvaras med sakliga argument. *Ironisering* redogör för diskursers metod att kringgå samtalsregler och konventioner genom att säga en sak och mena en annan. *Kontrastering* visar hur diskurser kan dra nytta av varandra. Utan att uppgå i varandra kan två diskurser närma sig och ge varandra ny diskursiv styrka.

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Frågeställning	5
1.2	Material och avgränsningar	6
1.3	Tidigare forskning	8
2	Teori	10
2.1	Diskursens performativa scen	12
2.2	Stråmanisering	14
2.3	Ironisering	16
2.4	(De)humanisering	18
2.5	Kontrastering	19
2.6	Definitioner	21
2.7	Idéhistorikerns uppgift	23
3	USA:s moraliska särställning	24
3.1	Frihetens land	27
3.2	Frihetens försvarare	30
3.3	Hur diskursen har nått Sverige	32
	3.3.1 Rysskräcken	32
	3.3.2 Svenskamerikanerna	34
3.4	Populärkulturen	36
4	Konspirationsteorier förbjudna	39
4.1	Katastrof!	41
4.2	Kalla faktas första program: "Sanningsrörelsen"	43
4.3	Kalla faktas andra program: "Sanningsrörelsen – makthavarna"	54
4.4	Debatt i SVT	60
5	Slutsats	65
6	Referenser	67

1 Inledning

Den elfte september 2001 utsattes USA för en mängd terrorattentat. Fyra flygplan kapades, varav ett flög in i försvarshögkvarteret Pentagon, och ett störtade på ett fält i Pennsylvania. De andra två kraschade in i World Trade Centers tvillingtorn, varefter båda skyskraporna kollapsade, komplexet blev totalförstört, Manhattans siluett förändrades för alltid, och cirka 3000 personer förolyckades. New York var i chock. Landets invånare var bestörta. President Bush förklarade det krig mot terrorismen vars följder världen lever med än idag och som berör också oss i Sverige.

Det finns många konspirationsteorier om det som hände i USA den elfte september 2001. Exempel är att USA:s administration ska ha vetat om attackerna i förväg, att de kapade flygplanens piloter fortfarande lever, att planet som kraschade in i Pentagon egentligen var en missil och att planet som störtade på fältet aldrig har existerat. De flesta av konspirationsteorierna bygger sina argument mot bakgrund av den stora betydelse händelserna den elfte september har haft för USA:s militärstrategiska intressen, och slutsatserna är ofta att USA självt hade större del i attentaten än vad den officiella berättelsen säger.

Den vanligaste typen av dessa konspirationsteorier bygger på att de två tvillingtornen inte rasade för att planen kraschade in i dem, utan eftersom redan apterade sprängmedel brändes av. De som förfäktar denna typ av konspirationsteori har ett särskilt kärt samtalsämne: den tredje skyskrapan, World Trade Center 7¹, som kollapsade utan att något plan hade kraschat in i den. Den officiella utredningen argumenterar för att raset förorsakades av de bränder som uppkom när delar av de kollapsande tvillingtornen föll över byggnaden². Konspirationsteoretikernas alternativa beskrivning är att kollapsen var en kontrollerad sprängning³.

I den här uppsatsen kommer jag diskutera hur konspirationsteorierna bemöts i svensk media. Frågan är alltså inte alls om konspirationsteoretikerna

¹World Trade Center-komplexet bestod i 7 byggnader. Flygplan kraschade in i World Trade Center 1 och World Trade Center 2. Förutom dessa båda skyskrapor, som hade 110 respektive 109 våningar, kollapsade också World Trade Center 7. Det var en byggnad med 47 våningar och lika hög som Malmös Turning Torso. De delar av World Trade Center-komplexet som inte rasade den elfte september 2001 har rivits i efterhand. På platsen finns idag nya skyskrapor och en minnesplats för människorna som förolyckades i attackerna.

²(National Institute of Standards and Technology, 2008)

³www.ae911truth.org, (Gage, 2010)

har rätt eller inte, utan om deras åsikter tillåts i den svenska diskursen.

1.1 Frågeställning

Jag kommer att svara på två frågor. Den första springer ur att dagens svenska diskurs utesluter konspirationsteorier. Min första fråga är om så verkligen är fallet. Min andra fråga är vad som kan ha föranlett denna exkludering av konspirationsteorier. Vilken är den historiska förklaringen? Jag kommer att hävda att en diskurs som säger att USA har en moralisk särställning i världen har utvecklats under de senaste århundradena, utgör en möjlig förklaring till att dagens svenska diskurs utesluter konspirationsteorier som är riktade mot USA. Slutligen kommer jag med exemplet World Trade Center ⁷⁴ visa hur en sådan uteslutning går till.

I sektion 2 beskriver jag mitt teoretiska perspektiv. Jag kommer att använda mig av en diskursanalys, som jag hämtar ifrån Foucault. Min synvinkel skiljer sig dock på några punkter ifrån hans. Låt mig exemplifiera med två av dem. För det första kommer jag att hävda att diskursen inte utgår främst från vetenskapen, som Foucault framhöll som den viktigaste diskursproducenten. Istället kommer jag att argumentera för att populärkultur och media är de delar av samhället som skapar diskursen. För det andra kommer det i min uppsats bli tydligt att diskursens stora mål inte, som Foucault säger, behöver vara att definiera vad som är sant och falskt. I min uppsats strävar diskursen efter att å ena sidan humanisera sig själv och sina företrädare, och å andra sidan dehumanisera sina motståndare och deras företrädare. När diskursen lyckas med detta projekt, blir effekten att också våra begrepp om vad som är sant och falskt förändras. Dessa två skillnader är de viktigaste mellan mitt teoretiska perspektiv och Foucaults klassiska diskursanalys. Vidare urskiljs strategier och metoder som diskursen använder *i media och populärkultur* för att *humanisera* sig själv och *dehumanisera* sin motståndare. Jag kommer ge en definition av vad jag räknar som en konspirationsteori. Till sist kommer jag förklara den särskilda genre jag skriver i. Medan de flesta historiker och idéhistoriker beskriver det förflutna kort och gott, menar jag att det är min uppgift som idéhistoriker att från historien dra slutsatser också om dagens situation.

I sektion 3 förklarar jag hur det gick till när USA fick rollen som “frihetens land” och “demokratins väktare”. Denna historieskrivning kommer

⁴Hädanefter WTC7.

att användas för att visa varför USA har en så speciell plats hos just oss, här i Sverige. Två särskilda skäl kommer att anföras för att koppla samman diskurserna i just *de* två länderna. Det första är att en svensk rysskräck med rötter i 1700-talet, under 1900-talet förvandlades till en kommunistkräck. För oss blev därför USA under kalla kriget det land som stod upp mot Sovjetunionen och för de rätta värdena. För det andra utvandrade en dryg miljon svenskar till USA under 18- och 1900-talen. Dessa emigranter skapade ett band mellan länderna som skulle frodas i generationer därefter. Och förutom det som knyter USA till *Sverige*, har berättelsen om det stora landet i väster som “det goda landet” spridits till *omvärlden i stort*. Låt mig exemplifiera med två orsaker till detta. För det första var USA den stora hjälten när världen befriades från Hitler och Nazityskland. I kontrast till dem framstod USA som desto godare. För det andra har den amerikanska kulturen under en lång tid varit allenarådande i västvärlden, och genom denna ställning lyckats övertyga sina konsumenter om moderlandets överlägsna moral och goda vilja. Denna diskurs är en möjlig förklaring till resultaten i sektionen som följer.

Där, i sektion 4, visar jag hur konspirationsteorier utesluts i den svenska diskursen. För att visa detta kommer jag att exemplifiera med hur konspirationsteorier rörande WTC7 behandlas. Det blir snabbt uppenbart att konspirationsteorierna stämplas som falska och att konspirationsteoretikerna berövas sin mänskliga värdighet. Jag kommer att visa på exempel där mitt teoretiska perspektiv ger frukt. Dessutom kommer jag flera gånger om visa på hur diskursen som säger att USA har en moralisk särställning spelar in och blir det huvudsakliga diskursiva medlet mot konspirationsteorin.

1.2 Material och avgränsningar

I syfte att visa hur konspirationsteorierna utesluts i den svenska diskursen, har jag valt att undersöka den bild som ges i svensk media. Detta val är betingat av mitt teoretiska perspektiv, för som jag kommer förklara närmare i sektion 2, kommer jag att hävda att media är den viktigaste diskursproducenten. Därför är det också rimligt att vända sig till denna del av samhället.

Ett problem som uppkommer i dagens mediesituation, när antalet tidningar, radiokanaler, TV-kanaler och Internetsidor är så stort och innehållet som presenteras däri är så skiftande, är att välja ut de inslag som bäst exemplifierar diskursproduktionen. För att lösa problemet vänder jag mig återigen till mitt teoretiska perspektiv. Jag kommer att göra en diskursanalys. Alltså

kommer jag att försöka förstå vad vi i det svenska samhället får lära oss är sant och falsk, tillåtet och otillåtet. Därför är det rimligt att vända sig till den media som vi tror på. Jag kommer inte analysera vad som skrivs på obskyra Internetsidor eller märkliga TV-kanaler, för folk håller ändå inte innehållet för sant. Vad folk håller för sant, är det som presenteras i etablerad media: morgontidningar som Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, i viss mån kvällstidningarna Expressen och Aftonbladet, Public Service och TV4. Det är den diskurs som produceras i denna del av medielandskapet som jag kommer att analysera i min uppsats.

Det rasande WTC7 har inte behandlats särskilt vidlyftigt i etablerad media. Attackerna mot USA den elfte september har överhuvudtaget ingen stor plats där. Andra nyheter har tagit över i dess ställe. Under hösten 2009 inträffade dock någonting märkligt. Den konspiratoriska filmen *Loose Change* hade spridit sig över Internet, något som TV4:s Kalla fakta uppmärksammade. Det granskande organet gjorde en undersökning, varur det framkom att "nästan var femte svensk under trettio hela arton procent tro[dde] att USA:s regering själv var inblandad" i attackerna den elfte september 2001. Detta föranledde två reportage, där Kalla fakta undersökte den rörelse som står bakom konspirationsteorierna, och de möjligheter denna rörelse hade att påverka den politiska makten. Efter dessa två reportage ägnade också SVT:s debatt en halvtimme åt ämnet. Mitt arbete i sektion 4 kommer att bestå i att utföra en diskursanalys av dessa tre TV-program. Jag menar att denna analys är representativ för debatten om vad som hände med WTC7, och att den på ett fullgott vis exemplifierar hur konspirationsteorier i allmänhet utesluts i den svenska diskursen.

Men före undersökningen av dagens svenska diskurs, kommer jag att ge en möjlig diskursens genealogi. Diskursen som utesluter konspirationsteorier har naturligtvis sitt ursprung i många olika diskurser, men jag kommer hävda att en stor del går att finna i den svenska övertygelsen att USA är ett i grunden gott land med frihet som högsta mål. Ursprunget till denna diskurs kommer jag som sagt härleda i sektion 3. Det faller sig naturligt att i denna studie främst använda sekundärkällor. Stundvis kommer jag också att analysera historiskt material för att belysa hur diskursen har utvecklats. Detta material kommer, i enlighet med mitt teoretiska perspektiv, vara av medial eller kulturell art. Det kommer att vara yttringar som hade en stor trovärdighet på sin tid och som nådde en stor del av befolkningen.

1.3 Tidigare forskning

Uppsatsen har fyra stora syften. För det första ämnar den på flera sätt visa att det i Sverige finns en diskurs som säger att USA har en moralisk särställning. För det andra visar den hur konspirationsteorier utesluts i den svenska diskursen. För det tredje hävdar den att konspirationsteorier utesluts i svensk media *som resultat* av den svenska USA-bilden. För det fjärde argumenterar den för att Foucaults diskursanalys är otillräcklig. Alla dessa syften går att sätta i relation till befintlig forskning.

Det finns en omfattande litteratur om USA:s moraliska särställning i världen i allmänhet och i Sverige i synnerhet. Eftersom ämnet är så stort, tar merparten av verken inte upp fenomenet i sin helhet, utan belyser en liten del av det. Här exemplifierar jag med hur den svenska bilden av USA har sett ut i svensk dagspress⁵, hur den amerikanska självbilden tar sig uttryck i den amerikanska utrikespolitiken⁶ och vilken roll kulturen hade i kalla kriget⁷. Ingen diskursanalys i ämnet har hittats. Slutsatsen, att USA har en moralisk särställning i Sverige, är inte kontroversiell i det här sammanhanget.

Litteraturen om konspirationsteorier försöker genomgående definiera vad en konspirationsteori är och frågar varför de uppkommer och om de är rationella på något vis. Specifika konspirationsteorier har tagits upp, och särskilt de som har uppkommit efter händelserna i USA den elfte september 2001 har visat sig populära. Studierna inriktar sig alltså på konspirationsteorierna eller konspirationsteoretikerna själva. Richard Hofstadter⁸ skriver att konspirationsteorier grundar sig i en paranoid världsbild. Hans projekt är alltså att förklara vad en konspirationsteori är. Mark Fenster⁹ exemplifierar med konspirationsteorierna som har uppkommit efter händelserna i USA den elfte september 2001. Han beskriver hur de har utvecklats. Någonting som jag och Fenster är ense om, är analysen att WTC7:s kollaps är konspirationsteoretikernas käraste ämne¹⁰. Andra studier intar ett mer kritiskt förhållningssätt¹¹, och noterar att konspirationsteorier kan utgöra en fara för samhället, och diskuterar hur myndigheter kan hindra spridningen av dem.

Min uppsats gör någonting helt annat. Den visar att det inte finns ut-

⁵(Block, 1976)

⁶(Bacevich, 2008)

⁷(Caute, 2003)

⁸(Hofstadter, 1964)

⁹(Fenster, 2008)

¹⁰(Fenster, s. 274, 2008)

¹¹(Sunstein, 2009)

rymme för konspirationsteorier i dagens svenska diskurs. De som tidigare har forskat om konspirationsteorier, har gjort det för att förklara dem. Jag försöker förklara hur samhället ser ut, genom att visa hur det behandlar konspirationsteorier. Den tidigare forskningen har koncentrerat sig på det lilla, konspirationsteorin som den är formulerad. Jag försöker visa att det i vårt samhälle finns någonting mycket större och viktigare än själva konspirationsteorin, nämligen att den inte får finnas i vår diskurs.

Kopplingen mellan den svenska bilden av USA som det goda, frihetsälskande landet och uteslutningen av konspirationsteorier i den svenska diskursen har inte hittats i den befintliga forskningen. Närmast kommer Stempel et al. sociologiska studie¹², där konspirationsteoriernas uppkomst analyseras som resultat av användning av media. Man kommer bland annat fram till att konsumenterna av tidningar och TV tror mindre på konspirationsteorier än de som främst konsumerar till exempel bloggar. Med antagandet att TV och tidningar är former av media som är pliktskyldiga mot den svenska diskursen, kan min uppsats ses som en kvalitativ uppföljning på Stempel et al statistiska resultat.

Ingen diskursanalys av de ovanstående ämnena har hittats. I det avseendet banar min uppsats ny väg. Men det är naturligtvis inte den första diskursanalysen. Förutom Foucault, på vilkens arbete mina teoretiska verktyg vilar, har flera utvecklat diskursanalysen. James Paul Gee, Teun A. van Dijk, Norman Fairclough och Zellig Harris för att nämna bara några. Men ingen analys har hittats där media framhålls som en utmanare till naturvetenskapen som den främsta diskursproducenten. I det avseendet är min undersökning ny. Bortsett från diskursanalyserna, finns det naturligtvis en omfattande litteratur som framhåller medias vikt i samhället. Detta görs till exempel av Schramm¹³ och Tunstall¹⁴. Ingen undersökning har hittats där media jämförs med andra samhällsinstitutioner, och hålls som den mäktigaste. Också i det avseendet är min undersökning ny.

Intressant är att notera de många områden som är relevanta för min undersökning. Jag relaterar inte bara till idéhistorisk forskning, utan också till sociologiska och medievetenskaplig forskning. Detta är i linje med min teoretiska vision, att skriva historia som så tydligt som möjligt blir intressant och relevant för samtiden. Denna vision kommer jag förklara närmare i nästa

¹²(Stempel, 2007)

¹³(Schramm, 1964)

¹⁴(Tunstall, 1977)

sektion.

2 Teori

Jag kommer att använda mig av en diskursanalys. Grunden hämtar jag hos den franske tänkaren Michel Foucault (1926-1984) som utvecklade detta teoretiska perspektiv i sina många studier – till exempel i *Vansinnets historia under den klassiska epoken*¹⁵, *Vetandets arkeologi*¹⁶ och *Övervakning och straff: fängelsets födelse*¹⁷. I sin installationsföreläsning vid Collège de France, *Diskursens ordning*¹⁸, beskrev han explicit sin teori. Många av de begrepp han presenterade där kommer jag använda i min uppsats.

Diskurserna konstitueras av hur de såg ut i det förflutna, och konstituerar i sin tur hur de kommer se ut i framtiden. I samhället har vi vanor, regler och sociala konventioner som bestämmer hur vi lever, umgås och ser på världen. Det är inte vi som har bestämt hur de ser ut – de är helt och hållet konstituerade av diskurserna. Och när vi lever det liv vars regler är stadgade av diskurserna blir vi deras medel i att konstituera hur de kommer se ut i framtiden. Det går att urskilja olika diskurser, som oförtrutet kämpar om att få vara dominerande. Diskurserna sammantagna utgör ett *epistem*.

Det finns många olika diskurser som tillsammans utgör epistemet. Några exempel är den feministiska diskursen, miljödiskursen, den sverigedemokratiska diskursen och den anti-sverigedemokratiska diskursen. Diskurser i Foucaults intresse är den som konstituerar uppdelningen av skolbarn i normalbarn och bokstavs barn, den som konstituerar heteronormen i samhället och den som konstituerade vårt samhälles tilltro till bortträngda minnen men som har försvagats efter Thomas Quick-debatten. Andra diskurser är de som konstituerar vårt frekventa användande av Internet, smarta mobiltelefoner och personbilar. Många av dessa diskurser har en *motdiskurs*. I en maktkamp mellan två diskurser kan de förstås vara jämnstarka, men i normalfallet är en av dem den mäktigare. Denna, den *hegemoniska diskursen*, förtrycker sin motdiskurs utan misskund.

Alla diskurser har potential att påverka varandra. Naturligtvis går den sverigedemokratiska diskursen tvärtemot den anti-sverigedemokratiska dis-

¹⁵(Foucault, 1973)

¹⁶(Foucault, 1972)

¹⁷(Foucault, 1980)

¹⁸(Foucault, 1993)

kursen, och diskursen som konstituerar vårt stora användande av personbilar gynnas kanske inte av miljödiskursen. Den feministiska diskursen drar inte jämt med den som konstituerar uppdelningen av skolbarn i normalbarn och bokstavs barn, och säkert inverkar de som konstituerar ojämlikheten respektive heteronormen på varandra. Ibland uppkommer en ny diskurs i kölvattnet av en annan. Ta som exempel diskursen som konstituerar de politiska spelreglerna – den har givit upphov till en motdiskurs till den anti-sverigedemokratiska diskursen. Och även om denna motdiskurs är stark i sig, hämtar den mycket av sin kraft från sin moderdiskurs.

Diskursanalysen tillåter en begränsad frihet för människorna, *subjekten*, i världen: de är maktmedel i epistemet. Att följa en diskurs är att vara ett medel för den. Att gå på tvärs med den är att vara ett medel för motdiskursen. Diskursen och motdiskursen kämpar hela tiden mot varandra. Hänsynslöst tar de till alla möjliga medel för att förtrycka sin motpart. De möjliga medlen bestäms av andra, närliggande diskurser. Till exempel finns det en hegemonisk diskurs som säger att politiska meningsmotståndare ska respektera varandra, även om de skulle vilja slita varandra i stycken. Därför samtalar politiska partier på en sansad nivå. Om den hegemoniska diskursen hade förespråkade våld, hårda ord och röststyrka som medel i politiska debatter, skulle diskussionen mellan partierna se annorlunda ut. Då skulle de inte längre ha kunnat respektera varandra utan att verka löjliga. I enlighet med den hegemoniska diskursen skulle de istället ha slitit varandra i stycken.

Diskurser spänner över lång tid. Foucault talar till exempel om “ett system av språkförbud” som under 300 år bestämde hur man fick eller inte fick tala om sexualitet. Detta betyder naturligtvis inte att diskursen under hela tiden förblir oförändrad. De regler som konstitueras av diskursen ser olika ut, och de riktar sig mot olika personer och olika delar av samhället. Som diskursen ser ut idag, skulle vi förvånas över hur den såg ut för några hundra år sedan. Icke desto mindre är det samma diskurs¹⁹. Senare i den här uppsatsen figurerar en diskurs som konstituerar skräcken för Ryssland och dess invånare i Sverige ända sedan 1700-talet och som, om än i förändrad form, lever kvar i epistemet än idag. Ett annat exempel från den här uppsatsen, är diskursen som konstituerar vår uppfattning av USA som ett fint, frihetsälskande och frihetsbeskyddande land. Denna diskurs härleds tillbaka till 1600-talet. Diskurser lever alltså onekligen under lång tid.

Under denna tid pågår en ständig kamp mellan diskurserna. Vilka medel

¹⁹(Foucault, s. 43, 1993)

går att urskilja i denna kamp? Foucault talar om tre *utestängningsmetoder* som alla diskurser använder sig av. Den första är förbudet. Han noterar att “man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst när som helst och, slutligen, att inte vem som helst får tala om vad som helst”. Detta är epistemets förbud. Men det är konstituerat av de ingående diskurserna, som kämpar med varandra om epistemets uppmärksamhet. Den andra utestängningsmetoden är uppdelningen och förkastandet. Varje diskurs delar upp socialt bruk, kunskap och språk i två: å ena sidan det som är rätt och riktigt, och å andra sidan det som är fel. Det förstnämnda får leva vidare medan det sistnämnda förtrycks av diskursen. Den tredje utestängningsmetoden är diskursens egen definition av sant och falskt. Med människans respekt för det som är sant blir den konstituerande definitionen av sanning naturligtvis mycket betydelsefull för epistemet²⁰.

2.1 Diskursens performativa scen

En viktig fråga i diskursanalysen är var i samhället makten kommer till uttryck, på vilken scen den hegemoniska diskursen förtrycker sina motdiskurser. En hypotes kan vara att det är via den politiska makten som diskurserna verkar effektivast. Politiker tycks vara inflytelserika opinionsbildare – kanske de är diskursernas främsta medel. En annan hypotes kan vara att den ekonomiska makten är ännu mer verkningsfull. Ofta hörs åsikten att politikerna bara är marionetter för den ekonomiska makten – kanske är de globala företagen diskursernas viktigaste vapen i sin kamp mot varandra. Foucault menar att diskursen utövar sin makt via *vetenskapen*. Det är inte bara så, att makten ger vetenskapen plats att verka, men vetenskapen har också “en konstituerande effekt på maktrelationer”²¹. Foucault menar att vetenskapen kategoriserar, schematiserar och delar upp världen på ett sätt som i förstone ser ut som alldeles oskyldigt, men som i förlängningen blir till brutala maktredskap för diskursen²². Detta, menar Foucault, gör vetenskapen till den viktigaste diskursproducenten. Diskursen som skapas i vetenskapen kommer konstituera den diskurs som är rådande också i till exempel de politiska och ekonomiska områdena.

Men Foucaults perspektiv har en tydlig svaghet. Vetenskapen i allmänhet och naturvetenskapen i synnerhet har inte den ställning som Foucault försöker

²⁰(Foucault, ss. 7-15, 1993)

²¹(Alcoff, 2008)

²²(Rabinow, ss. 8-9, 1991)

ge den. Den har inte längre den genomslagskraft som behövs för att kunna konstituera diskurser i hela samhället. Den är inte längre tillräckligt intressant. Dess struktur bestäms nämligen av den nya normen för forskningen, vilken säger att en akademikers karriär bara är lyckad om hen lyckas publicera sig tillräckligt många gånger i tillräckligt välrenommerade vetenskapliga journaler. Och denna struktur skapar ett överflöd på en viss typ av forskare: de som specialiserar sig på ett snävt område, med många teknikaliteter och en särskild jargong. I dessa specialområden får varje akademiker tillfälle att publicera sig i journaler som är väl ansedda i just deras gebit, och alla blir nöjda. Men vetenskapen i stort lider av denna utveckling. Produktionen i varje litet specialområde är kanske fascinerande för medlemmarna där, men få andra finner innehållet intressant, och det stora flertalet förstår inte ett ord av vad som sägs. Universitetens ökade specialisering innebär därför att vetenskapen i längden fjärrar sig från den icke-akademiska publiken²³. Detta fjärrande resulterar i ett minskat inflytande för vetenskapen.

I min uppsats kommer jag föreslå en annan performativ scen för diskursen. Jag kommer genomgående att argumentera för att media och populärkultur har viktigare roller i diskursernas maktutövning än Foucaults vetenskap. Den diskurs som jag kommer undersöka – den som slår fast att alla konspirationsteorier har fel och att WTC7 kollapsade till följd av omfattande bränder – förtrycker *via media* sin motdiskurs med lätthet, oavsett om denna använder sig av politiker eller vetenskapsmän som försvar. Och jag kommer visa att den diskurs som konstituerar vår bild av USA som godhetens land har växt, växte och kommer växa sig starkare främst med hjälp av media och populärkultur. Kultur i allmänhet och populärkultur i synnerhet har nämligen också en stor roll i diskursens maktutövning. Detta är det teoretiska perspektiv som betingar mitt val av material. Eftersom jag ser media som den viktigaste diskursproducenten, har jag naturligtvis valt att undersöka inslag därifrån i min diskursanalys.

I min diskursanalys kommer jag dessutom introducera fyra nya begrepp som inte används av Foucault. Dessa behövs för att förstå hur och varför den hegemoniska diskursen diskrediterar sin motdiskurs. Det första begreppet – *stråmanisering* – kommer jag främst använda i min analys av de tre TV-programmen. Det beskriver hur en hegemonisk diskurs kan skifta frågeställning till sin egen fördel och sin motdiskurs nackdel. Det andra – *ironisering* – kommer användas genom hela uppsatsen. Det är ett maktme-

²³(Alvesson och Sandberg, 2014)

del som en diskurs kan använda både för att förtrycka sina motdiskurser och för att förstärka sig själv. Det tredje begreppet belyser vad diskursen gör med sig själv respektive sina motståndare. Vad är det som händer när vissa saker upphöjs till normala, och andra pekats ut och förkastats? I min diskursanalys kommer jag flera gånger visa prov på hur diskurser *dehumaniserar* sina motdiskurser och *humaniserar* sig själva. Mitt fjärde begrepp är främst användbart i avsnittet där jag härleder diskursens genealogi. Jag kommer flera gånger visa hur diskursen – den diskurs som konstituerar vår syn på USA som det fina, välmenande landet – förstärks genom att *kontrasteras* mot andra, till synes oberoende diskurser.

2.2 Stråmanisering

Ett vanligt argumentationsfel är att inte bry sig om sin meningsmotståndares egentliga åsikt utan bygga upp en låtsad position och argumentera mot den istället. Att rikta sin kraft mot en sådan position är att argumentera mot en stråman – en ståndpunkt som ingen i själva verket håller, men som det kan vara gynnsamt att bemöta ändå eftersom det ser bra ut om ens egen position är överlägsen någon annan, vilken som helst. Stråmän förekommer hela tiden, och inte bara som rena argumentationsfel utan också som retoriska grepp. Säg att du tycker att vi ska äta lunch redan vid tolv, men att jag svarar:

– Jag är inte hungrig. Kan vi inte vänta ett tag?

Då skulle du kunna bygga upp en stråman för att förtydliga din position:

– Vadå? Hur länge ska vi vänta då? Fem timmar? Så länge tänker jag då rakt inte vänta!

Det är klart att jag inte menar att vi ska vänta i *fem* timmar. När du föreslår att det är min ståndpunkt har du byggt upp en stråman – en position som ingen försvarar – och argumenterat för att *den* är felaktig. Kanske lyckas ditt argument övertyga mig om att vi inte borde vänta med lunchen. Eller också ser jag igenom ditt argument, och förstår att det inte alls var relevant i förhållande till min egentliga ståndpunkt.

Stråmannen står i motsats till barmhärtighetsprincipen att man för debattens skull bör tolka sin meningsmotståndares argument så att de framstår som så rimliga som möjligt. Högerdebattörer kan argumentera mot kommunismen istället för att bemöta vänsterns argument. Vänsterdebattörer kan förklara att nazismen inte är önskvärd, istället för att bemöta en invandringskritikers argument. Även om stråmannen i sin allmänna form helt enkelt är en position som motståndaren inte försvarar, förekommer den oftast i formen

av en absurd överdrift av dennes ståndpunkt. Och det är i denna skepnad stråmannen uppträder bland diskursens uteslutningsprinciper.

En motdiskurs till en hegemonisk diskurs har det inte lätt. Det första en företrädare för den möts av när hen försöker penetrera den hegemoniska diskursen är tystnad. Folk vill inte bry sig, de vänder ryggen till. För att någon ska lyssna måste hen skrika. Då får hen uppmärksamhet. Men hen lyckas inte höras i diskursen ändå. Istället utesluts hen med andra medel: hen betraktas som galen och man sätter munkavle på hen. Den hegemoniska diskursen ser alltså till att motdiskursen inte hörs. För att ändå höras måste en företrädare för motdiskursen skrika så högt att *själva den skrikiga framtoningen* blir ett vapen för den hegemoniska diskursen att använda mot motdiskursen.

Vanligtvis börjar inte företrädare för motdiskursen skrika. Snarare är det så att hen förklarar sig tydligare. Säg att en miljöaktivist går omkring på en fest där den hegemoniska diskursen är en miljöapati.

– Jordens medeltemperatur ökar för varje år!

Påståendet är kanske viktigt, men det är ingen som bryr sig. Folk tycker att samtalsämnet är tråkigt eller för allvarligt, och försöker byta ämne. Företrädaren för motdiskursen står på sig:

– Havsnivån kommer att stiga och öar i Stilla havet kommer att försvinna!

Folket runtomkring miljöaktivisten tar ännu en mun ur champagneglasen. De utbyter blickar med varandra, och ser sig omkring om det inte finns någon annan samtalsgrupp som de kan glida in i. Hen känner sig tvungen att utbrista:

– Människligheten kommer att vara utdöd om femtio år!

Nu vänder sig plötsligt folk mot Miljöaktivisten. Hen har nämligen uttalat en utsaga som de lätt kan argumentera emot:

– Det mesta talar för att människligheten finns kvar om femtio år.

Miljöaktivisten lyckas till slut skapa en debatt om sitt favoritämne, men för att göra det var hen tvungen att överdriva sin egen position så mycket att diskussionen ändå var över efter en kort stund. För att höras i bruset måste hen bygga en stråman vars slutsatser ter sig tillräckligt allvarliga för att vanligt folk ska bry sig, men som också är så ranglig och instabil att den går sönder i ett slag. Och när den har fallit kommer folk betrakta diskussionen som avslutad.

Motdiskursen har till slut lyckats penetrera den hegemoniska diskursen, som plötsligt visar ett intresse för motdiskursen. Men det är inte motdiskursen man ser. Det är de förvrängda avbilder, de stråmän, som motdiskursen är tvungen att *själva* presentera för att överhuvudtaget få synas. Dessa stråmän

är lättare att förtrycka i den hegemoniska diskursen. Och i sin maktfullkomlighet kuvar den hegemoniska diskursen sin motdiskurs stråmän så långt det bara går. Maktkampen har blivit *stråmaniserad*. Den hegemoniska diskursen har tvingat motdiskursen att *själv* bygga upp stråmän för att överhuvudtaget höras. Maktkampen kommer sedan att hållas på stråmännens villkor, och de kommer ovillkorligen att förlora.

Stråmaniserng är ett fenomen som uppkommer när en hegemonisk diskurs upprätthåller sina gränser till en motdiskurs. Det kommer att vara ett användbart begrepp i min undersökning av diskussionen om varför WTC7 kollapsade, men det kan användas också på andra områden. Varje diskussion där diskursen ogärna handskas med själva kärnfrågan riskerar att bli stråmaniserad. De sju traditionella riksdagspartierna har inte velat diskutera frågan hur en rimlig invandring bör se ut. Inte för att den är ointressant, men för att den är *för* intressant. Diskursen har gjort den så intressant och känsloladdad att man inte längre kan ta den till sig. De som ändå är diskussionsugna måste därför sträcka upp den ena stråmannen efter den andra för att göra sina röster hörda. Men dessa kommer, som sagt, obönhörligen bli förstörda. När liknande stråmän har upprepats, och upprepade gånger blivit förstörda, kommer de att bli till ritualiserade och ritualiserande berättelser. Sådana berättelser kommer jag, i enlighet med Foucault, kalla *kommentarer*²⁴. Mitt begrepp – *stråmanisering* – blir därmed ett användbart tillägg till Foucaults teori.

2.3 Ironisering

Mycket är uteslutet från diskursen. Men bland mycket annat är det förbjudet att i media framstå som partisk i ett ämne. Trots att diskursen förbjuder oss att kasta tvivel över Förintelsen, kan alltså inte rapporterande medier direkt säga att Förintelseförnekare har fel. Det är så att säga två motstridiga diskurser i spel: en som presenterar ett förbud, och en annan som inte tillåter att detta förbud åtföljs. Medierapporteringen står alltså inför ett dilemma: den måste tala objektivt om någonting som den i enlighet med diskursen har ett ansvar att utesluta. Resultatet blir en *ironisering*. Man uttalar den objektiva texten, men man gör det med en ironisk ton i rösten. Man säger orden som är påbudna för att ens opartiskhet inte ska kunna ifrågasättas, men samtidigt ler man med en sarkastisk glimt i ögat. Personen som är

²⁴(Foucault, 1993)

utesluten av diskursen kommer till tals, men publiken som sitter bakom hens rygg småler åt hens åsikter.

Men *ironiseringen* är inte bara humoristisk. Kärnan i ironin är att någonting sägs, men att någonting annat åsyftas. Därför är det inte ovanligt att den används också för att förhärliga den egna diskursen istället för att bara förtrycka motdiskursen, vilket vi också kommer se exempel på i uppsatsen. Vanligast är förstås, ändå, att ironisering används i syfte att nedtrycka motdiskursen. Objektiv media kan sålunda låta läsa upp förbjudna åsikter, alldeles allvarligt, men till tonerna av domedagsmusik. Personerna som uttalar de förbjudna åsikterna ifrågasätts. Frågan ställs om inte dessa personer är religiösa fanatiker. Frågan ställs om de är farliga. Frågan ställs om de är rasister. En spekulativ och suggestiv men objektiv om än knapphändig bild av personerna som uttalar de förbjudna åsikterna kryper fram. En analys av det ironiska budskapet – det som sades mellan raderna, det som fanns bakom det sagda – ger vid handen att de förbjudna åsikterna faktiskt åtföljs av religiös fanatism, fara, rasism och vilka negativa egenskaper som än presenterats. Dessa budskap kommer, när de har upprepats tillräckligt många gånger, förvandlas till ritualiserade och ritualiserande *kommentarer*. Då kommer det i diskursen vara alldeles självklart att säga att personer som hyser liknande åsikter troligen är rasister. Om frågan inte tas upp är det snarast konstigt.

Diskurser sprider alltid en mängd *kommentarer* om sina motdiskurser. En kommentar är en berättelse om det förbjudna som har upprepats i diskursen så många gånger att den framstår som alldeles självklar. Diskursen bestämmer sålunda, till exempel, när det är normalt och accepterat att ifrågasätta någons trovärdighet. I ett intellektuellt samtal är idealet att den som kastar ur sig irrelevanta, nedvärderande kommentarer och beskrivningar blir ifrågasatt. Hen får förklara varför inpasset är relevant och viktigt, och hen får argumentera för att det verkligen är sant. Detta är inget diskursen tar hänsyn till. I varje diskurs finns en uppdelning mellan folk och folk. Om man kritiserar dem som betraktas som kloka och förnuftiga av diskursen gör man bäst i att förbereda sina argument noggrant, för man kommer att bli ifrågasatt. Kritiserar man dem som diskursen utesluter behöver man inte svara för sig – nedvärderande, irrelevanta kommentarer rörande dem är vardagsmat. De är nedvärderande klichéer. Det är nästan så att ögonbryn höjs om man *inte* fäller dem, för det normala är att dessa åsikter kom-

mer till uttryck²⁵. Naturligtvis finns det olika typer av sådana kommentarer, varav stråmanisering och ironisering beskriver två. Mina begrepp gör därför Foucaults teori mer finkänslig.

2.4 (De)humanisering

Allting delas upp av diskurserna. Det som gäller i diskursens ögon kallas "rätt" och "sant" medan det som stör diskursen får benämningarna "fel" och "falskt". I en sådan analys faller det sig naturligt att tro, att stråmanisering och ironisering är medel som diskursen använder för att visa att motdiskursens påståenden är felaktiga och falska å ena sidan, och att visa att dess egna påståenden är riktiga och sanna å den andra. Det är dock varken stråmaniseringens eller ironiseringens främsta uppgift. Vad dessa syftar till är en *humanisering* av den egna diskursen, och framförallt en *dehumanisering* av motdiskursen. Denna förekommer mellan alla diskurser, oavsett vilka utslutningsprocedurer som tillgrips. Relevanta subjekt – det kan vara motdiskursens företrädare eller annat – avkläs sin mänsklighet. När subjekten väl står nakna, kommer allt de uttalar falla platt i alla diskussioner.

I den här uppsatsen kommer jag urskilja tre slag av *dehumanisering*. Den första typen är förminskningen. Liksom barn som yttrar obekväma sanningar blir bortvisade eftersom de inte är tillräckligt gamla eller inte gått tillräckligt länge i skolan, kan diskurser bortförklara motdiskursernas påståenden med att dess företrädare helt enkelt är dumma och ointelligenta. Diskurserna säger det naturligtvis inte rent ut, men med ironisering. En klapp på huvudet och några uppmuntrande ord är nog för att omgivningen ska förstå att barnets ord bara var uttryck för barnlig trosvisshet men inte fördenskull hade något att säga om verkliga förhållanden. Detta är en *dehumanisering*, eftersom den degraderar människans ord till barnets ord. Och medan människans ord är värda att lyssna på och ta i beaktande, bemöts barnets ord med fördel med ett leende och några avvisande gester. Denna *dehumanisering* är förstås av den snällare arten, eftersom barnen är de vi älskar över allt annat. Likväl är det en *dehumanisering*, för vi tar inte barnens ord på lika stort allvar som en vuxens.

Den andra typen av *dehumanisering* är mystifieringen. Åsikter som inte riktigt passar in avfärdas med att dess företrädare är kufiska. I samhällets periferi finns en mängd original – de gör ingen förnär, men de hyser åsikter

²⁵(Foucault, ss. 15-20, 1993)

och berättar historier som inte stämmer med samhällets bild av verkligheten. Det är spännande att gå och lyssna på dessa mystiker, för vad de säger är spännande och suggestivt. Men lyssnarna förstår att ingenting de säger är sant. Det är bara galningars vanvettiga påhitt. Och de flesta av samhällets medborgare hör naturligtvis inte ens på, de skrattar bara åt synen av de världsfrånvända mystikerna. Onekligen är varje påstående som associeras med dessa original fel och falskt. Därför försöker förstås varje diskurs utmåla sin motdiskurs anhängare som dylika tokar. Detta är en dehumanisering, för orden som utsägs är inte vanliga människors ord, de är kufars ord.

En tredje typ av *dehumanisering* är demoniseringen. Det finns påståenden vars sanningshalt ingen ens överväger. Ingen bryr sig om ifall de påståenden som hör ihop med det som är farligt är sanna eller falska. Det är av underordnad betydelse. Istället för att stanna och lyssna till varulvens ord flyr vi från den. Istället för att låta den hemska spindeln spinna sitt nät och fånga flugorna som surrar omkring i vårt kök slår vi ihjäl den. Därför är det självklart att diskurserna försöker associera sina motdiskurser med det som är farligt. Skälet till att Sverigedemokraternas motståndare överhöljer partiet med anklagelser om nazism är inte bara att felaktigheterna i den national-socialistiska ideologin kanske kan kasta tvivel över den sverigedemokratiska, men framförallt att nazister är farliga. För om Sverigedemokraternas åsikter associeras med fara kommer färre väljare att lyssna på dem – de kommer att fly. Detta är en dehumanisering, för de människorna som vi nyss lyssnade på, har förvandlats till monster som vi måste förgöra.

Foucault lyfte fram särskiljandet mellan det sanna och det falska som ett av diskursens viktigaste mål. I föreliggande uppsats är detta en förvärd analys. Jag kommer visa att diskursens mål snarare är att humanisera sig själv och dehumanisera sin motståndare. Detta får *som effekt* att diskursen också definierar sanningen, och att motståndarens ord är falska. Diskursens ytters- ta syfte är likafullt att förminska, mystifiera eller, om möjligt, demonisera sina motståndare. Det är något som uppsatsen kommer visa åtskilliga prov på.

2.5 Kontrastering

Kontrastering är ingenting som sker i kampen mellan en diskurs och dess motdiskurs, som är fallet för både stråmanisering och ironisering. Dessa uppkommer när motdiskursen försöker komma till tals, och diskursen brutalt stänger den ute. Nej, kontrastering är någonting som framträder när två vitt

skilda diskurser omärkligt och omedvetet men effektivt förstärker varandra utan att fördenskull sammanfalla med varandra.

Att två skilda diskurser sammanfaller och förstärker varandra är inte en ovanlig situation. Och vanligtvis sker det så snabbt att de uppgår i varandra. Ett belysande exempel är en ofta omtalad händelse i den svenska politiska historien. Miljöpartiet bildades i början av 1980-talet. Under sina första år försökte man ta sig in i riksdagen, men lyckades inte. Den diskurs man stod för var förtryckt av sin motdiskurs. Men sommaren 1988 hände någonting oväntat. Plötsligt började folk hitta döda sälar på stränderna, och röster höjdes för att miljön skulle tas om hand på ett bättre sätt. En ny diskurs skapades: vi kan inte låta oskyldiga djur lida för våra synders skull. I den politiska historien heter det att denna diskurs och Miljöpartiets sammanföll och tog partiet in i riksdagen 1988. Frågan är förstas om denna berättelse är helt korrekt återgiven. Det dåvarande språkröret Birger Schlaug påpekar att Miljöpartiet redan innan säldöden låg på 8-10 procent, och att diskussionen om sälarna faktiskt gjorde att man tappade väljarstöd, i takt med att de etablerade partierna insåg allvaret och lät folket höra en mer miljömedveten retorik²⁶. Men även om berättelsen om Miljöpartiet och sälarna är en myt, belyser den på ett bra sätt hur två diskurser inte bara förstärker varandra utan också *sammanfaller* med varandra. För enligt berättelsen blir säldöden till ett miljöpartistiskt argument.

Men *kontrastering* är inte ett vanligt sammanfallande av diskurser. Det uppkommer när diskurser med vitt skilda mål ändå kan ställa sig bredvid varandra, och stärka sin ställning på grund av själva kontrasten, som en mörk ram kan omge en ljus duk och inte bara mörkna själv, men också få duken att verka vit. Diskurserna sammanfaller inte, för det är fördelaktigare för dem båda att framstå i kontrast mot varandra än att sammanblandas. Kontrastering som diskursiv maktutövning syftar alltså inte till att spela en roll i den explicita debatten eller ha ett inflytande på vårt medvetna intellekt. Snarare försöker den locka vårt undermedvetna till känslor och åsikter som är i enlighet med dess agenda. Och i vissa fall är det alldeles nödvändigt.

Under 2014 bidrog Volvo på ett alldeles särskilt sätt till den diskurs som säger att bilköparen ska välja just deras produkt: man lät en reklamfilm med Zlatan Ibrahimovic fladdra förbi i de svenska TV-kanalerna²⁷. Passande nog hade fotbollsstjärnan, nästan samtidigt som filmen släpptes, insinuerat att

²⁶(Forskning och Framsteg, 2004)

²⁷(Volvo XC70 feat. Zlatan, 2014)

damfotbollsspelare inte var värda lika fina priser som herrfotbollsspelare med de talande orden: “De kan få en cykel med min autograf så blir det bra”²⁸. Även om det var andra röster som hördes bäst i svallvågorna efter intervjun, hade Ibrahimovic också tydligt underblåst diskursen som säger att det är löjeväckande att cykla. Detta kan mycket väl ha haft en god, *kontrasterande* verkan för Volvos intressen. Men man kunde ändå inte lyfta fram stjärnans citat explicit. De marknadsansvariga i företaget förstod att diskurserna till intet pris fick sammanblandas.

Att man aldrig talar om *kontrastering* är därför nödvändigt. Annars vore det inte just kontrastering. Icke desto mindre är det någonting som diskurserna använder sig av för att kontrollera vårt undermedvetna och förtrycka sina motdiskurser. Därför är det ett viktigt tillägg till Foucaults teori, och det kommer vara användbart i min uppsats.

2.6 Definitioner

Flera gånger under uppsatsens gång kommer jag hävda att “den hegemoniska diskursen utesluter konspirationsteorier”, “diskursen förtrycker konspirationsteorier” och “diskursen exkluderar konspirationsteorier”. Alla dessa diskursiva gärningar: utesluta, förtrycka och exkludera, betyder att diskursen använder sig av stråmanisering, ironisering, (de)humanisering eller kontrastering för att öka sin egen förmåga att konstituera den sociala praktiken och minska sin motdiskurs dito.

Jag kommer att ge en definition av konspirationsteori som harmonierar med bruket av ordet. Det finns flera möjliga definitioner av vad en konspirationsteori är. Den första är den rent bokstavliga. En konspirationsteori är en teori om en konspiration. En konspiration är en sammansvärjning, en komplott, en samling personer som tillsammans har bestämt sig för att göra någonting som blir till nackdel för någon eller några andra. Vi förstår dock snabbt att denna definition av “konspirationsteori” inte står i samklang med den gängse användningen av ordet. I Nazityskland fanns några få sammansvurna som planerade att slutgiltigt lösa judefrågan. Denna historieskrivning kallas inte för “konspirationsteori”. En konspirationsteori är nämligen inte bara en teori om en konspiration. Den är också en idé som är fel enligt den rådande diskursen. Att säga om en trosuppfattning att det är en konspirationsteori, är att implicera att den är felaktig och falsk. En konspirationsteori

²⁸(Expressen, 2013)

är med andra ord en idé som går stick i stäv med den rådande diskursen.

Men inte alla idéer som går emot diskursen är konspirationsteorier. Idén att Erik XIV förgiftades av sin bror Johan är inte längre en konspirationsteori. Idén att alla röda stugor egentligen är blå är ingen konspirationsteori. Idén att Ivar Kreuger mördades är ingen konspirationsteori. För att vara konspirationsteorier måste nämligen idén vara *hotande* för den rådande diskursen. Min definition blir därför: en konspirationsteori är en idé som säger att någonting är planerat i lönnedom. Idén står inte i samklang med vad allmänheten tycker. Om idén vore sann, skulle en stor del av allmänhetens världsbild vara hotad.

Låt mig ställa min definition i relation till den som presenterades av Richard Hofstadter och som har haft störst påverkan på forskningen:

[T]here *are* conspiratorial acts in history, and there is nothing paranoid in taking note of them. This is true. All political behavior requires strategy, many strategic acts depend for their effect on a period of secrecy, and anything that is secret may be described, often with but little exaggeration, as conspiratorial. The distinguishing thing about the paranoid style is not that its exponents see conspiracies or plots here and there in history, but that they regard a “vast” or “gigantic” conspiracy as *the motive force* in historical events. History *is* a conspiracy, set in motion by demonic forces of almost transcendent power, and what is felt to be needed to defeat it is not the usual methods of political give-and-take, but an all-out crusade.²⁹

Ingenting sker av en slump. Allting har en mening. Och troligtvis är det en illvillig, supermäktig grupp av människor som bestämmer alltihop. Detta är en definition som jag sätter mig emot. Många fler idéer än de som bygger på en gigantisk konspiration kallas konspirationsteorier. Jag är medveten om att konspirationsteoretiker anklagas ofta för att tro på gigantiska konspirationer, men detta är ett resultat av en oavbruten *stråmanisering*. Konspirationsteoretikerns påståenden innebär till en början inte alls existensen av en illvillig supermakt. Men när konspirationsteoretikern möts av tystnad, måste hen överdriva sina ståndpunkter. Till slut påstår den mest extrema av konspirationsteoretikerna att en grupp okända, supermäktiga människor styr världen. Detta är en ståndpunkt som den hegemoniska diskursen lätt

²⁹(Hofstadter, s. 29, 1964)

kan argumentera emot. När diskussionen är över, associeras konspirationsteorin med dess mest extrema variant. Konspirationsteorin är *stråmaniserad*, och allmänheten tror att alla konspirationsteoretiker är övertygade om att en okänd, illvillig, supermäktig grupp människor styr världen. Jag menar att så inte behöver vara fallet.

2.7 Idéhistorikerns uppgift

Det kanske mest utmärkande med min uppsats, är dess särskilda sätt att presentera historia. Den antar ett idéhistoriskt perspektiv för att förstå nutiden. Historiker och idéhistoriker har för vana att noga och utförligt beskriva ett förflutet skeende, och sedan, med en handviftning, konstatera att deras undersökning inte bara har betydelse för hur vi ska förstå dåtiden men också är viktig när vi tolkar vår egen samtid. Jag låter en stor del av min uppsats behandla det nutida samhället. Jag ställer denna i ljuset av den första delen som är mer klassiskt idéhistorisk. Jag gör explicit de kopplingar mellan dåtid och nutid som andra historiker och idéhistoriker bara låter antyda.

Den idéhistoriska undersökningen blir relevantare och intressantare för gemene man. Mitt mål med min text är att alla ska kunna läsa den och kunna använda innehållet för att skapa ett sammanhang i sin egen världsuppfattning. De som intresserar sig för hur media fungerar får en fördjupad bild av hur dagens media fungerar i relation till historien och övriga delar av samhället. De som intresserar sig för hur konspirationsteorier behandlas i diskursen får en fördjupad förståelse för orsakerna bakom. De som intresserar sig för historiens populärkultur får en fördjupad kunskap om vad den innebär för dagens samhälle. Dessa frågor är intressantare och relevantare för gemene man, just eftersom de är kopplade till hans egen tid.

En invändning mot detta förhållningssätt är att samtiden bäst undersöks av andra vetenskaper. Historikern och idéhistorikern gör bäst i att helt enkelt referera till dessa studier om hen vill visa på följder från sina egna resultat. Detsamma gäller vetenskaperna som behandlar samtiden – om de vill tillfoga en historisk förklaring till sitt arbete görs det bäst genom att hänvisa till en historisk eller idéhistorisk studie.

Och jag menar inte alls att den specialiserade vetenskapliga studien är obsolet. Historiska djupdykningar med slutsatser som svårligen kan knytas till vår egen tid måste också få finnas, vilket naturligtvis också är fallet för de studier om samtiden som inte tar ett historiskt perspektiv. Vad jag menar är att andra typer än de historistiska studierna också behövs; de som explicit

kopplar historien till nutiden. De är lika viktiga.

Detta är en mycket viktig uppgift, och särskilt om och när de akademiska texterna åter börjar läsas av en intresserad allmänhet. Om de historiska skeendena inte explicit kopplas till nutiden, kommer läsaren själv att göra implicita tolkningar. Dessa tolkningar kommer göras eftersom det är naturligt att jämföra en historia med sitt eget liv. Jag säger inte att sådana tolkningar är fel, eller att det är en nackdel att läsarna av de akademiska texterna tänker själva. Vad jag säger är att det finns ett tydligt och uppenbart intresse av att koppla historien till nutiden. Och dessa kopplingar görs med fördel av historikern, som besitter bäst kunskap om det förflutna skeendet. Samtiden känner både hen och läsaren till väl. I den franska historiska traditionen är denna användning av historien självklar. Gaston Bachelard, George Canguilhem och Michel Foucault är bara några av de som formulerade sina problem utifrån samtiden och använde historien för att förstå och tolka nuet³⁰.

Den genre jag ämnar skriva i kan jämföras med mikrohistoria som exemplifieras väl av Ginzburg i *Osten och maskarna: en 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen*³¹ där han beskriver en till synes obetydlig persons världsbild utan att dra några vidare slutsatser. Den omedelbara motsatsen till mikrohistoria är förstås makrohistoria, som behandlar längre skeenden i historien. Dessa två historiska genrer kan därför i viss mån sägas komplettera varandra. Jag hävdar dock att den egenskap som tydligast särskiljer mikrohistorien som genre, är att den inte drar slutsatser i nutiden. Denna egenskap, hävdar jag, är nödvändig för att kunna komplettera mikrohistorien, och det är därför mitt perspektiv är särskilt viktigt.

3 USA:s moraliska särställning

I den här sektionen kommer jag beskriva en diskurs framväxt. Det är den som konstituerar svenskars övertygelse att USA är det goda, välmenande landet. Först kommer jag att förklara hur USA självt har tagit på sig rollen som frihetens land. Denna självbild har utvecklats till frihetens försvarare. Sedan kommer jag visa hur denna ljusa beskrivning av USA har fått fäste i andra delar av världen i allmänhet och i Sverige i synnerhet. Jag ser två anledningar som är specifika för Sveriges del. För det första har vi en utbredd rysskräck som under Sovjetunionens duster med USA gav det senare ett

³⁰(Gutting, 2008), (Descombes, 1988)

³¹(Ginzburg, 1983)

kontrasterande ljus. För det andra utvandrade nära en och en halv miljon svenskar till USA runt förra sekelskiftet. Deras släkthistorier har skapat ett alldeles särskilt band mellan Sverige och just USA. Men landets roll som det goda och välmenande har slagit rot också i andra delar av världen. Ett skäl jag anför härtill, är att dess roll i andra världskriget gav det en alldeles speciell hjältestatus. Ett annat är det stora genomslag den amerikanska kulturen har haft i världen. Detta, hävdar jag, är det främsta skälet till USA:s moraliska status i världen. Innan jag börjar min historiska exposé över synen på USA, vill jag förekomma en självklar invändning mot mitt påstående att USA har en moraliskt upphöjd status. Detta kommer också att verka klargörande för vad jag egentligen menar med mitt påstående.

Det här är invändningen som jag vill förekomma. Olika generationer på olika platser i världen håller av olika anledningar inte med om att USA har en upphöjd status längre. Visst, en gång litade de alla på USA. När landet hade räddat världen från Hitler och nazismen var de allas hjältar. Men under efterkrigstiden har landet gjort mycket dumt, som har försämrat dess rykte. Jag menar att dessa snedsprång inte behöver ha gjort diskursen om USA som det goda, frihetsälskande landet svagare. För snedsprången var just snedsprång. De var misstag. Diskursen säger att USA är ett moraliskt land och att dess invånare är att lita på. Berättelser därifrån tyder på en god och fin moral, med frihet och demokrati som högsta mål. Detta är det centrala i diskursen. Och inget av USA:s snedsprång under efterkrigstiden visar på motsatsen.

Låt mig ta Vietnamkriget och Vietnamrörelsen som exempel. USA hade gjort fel, och världen protesterade. Men amerikanerna, de riktiga amerikanerna, protesterade också. Den amerikanska militärmakten må ha betett sig som svin borta i Asien, men den amerikanska militären är inte de riktiga amerikanerna. Vi känner de riktiga amerikanerna – de vet hur illa landet bedde sig i Vietnam. Det har vi sett när de själva berättar om händelserna i till exempel *Apocalypse Now*, *Deer Hunter* och *Forrest Gump*. Skulle Robert Duvall som fäller den ironiska kommentaren “I love the smell of napalm in the morning” vara omedveten om krigets grymhet? Skulle Robert De Niro, som finner sin bästa vän Christopher Walken spela rysk roulette av likgiltighet för ett liv han har förlorat tron på, inte kunna se krigets hemska följder? Skulle inte Forrest Gump, som ger sig ut i djungeln på jakt efter “this guy named Charlie³²”, ge ett uttryck för krigets meningslöshet? Vi förstår att

³² “Charlie” var de amerikanska truppernas benämning på FNL, Sydvietnams nationella

också amerikanerna inser att Vietnamkriget var fel och meningslöst. USA är en av oss, en vän, en familjemedlem. Det är klart att vi förlåter en familjemedlem som ber om ursäkt och ärligt menar vad hen säger. Det kanske till och med är så, att hen framstår i en än ljusare dager för oss, när hen så tårdrypande har erkänt sitt misstag.

Men USA har gjort fel igen, och vi har överhöljt dem med kritik. Vi tycker att Bushregimens beslut att gå in i Irak 2003 var fel, och det har amerikanerna fått höra. Men är detta ett uttryck för att vi inte längre håller USA som det goda, välvilliga landet? Är vår kritik grundad i övertygelsen att USA inte längre har en god vilja och en beundransvärd moral med frihet som högsta mål? Jag menar att det inte är så. Visst, de flesta svenskar är överens om att USA har handlat fel – det må vara mot sin egen svarta befolkning, i Vietnamkriget eller under Bushregimen. Men kritiken mot USA grundar sig i vad landet gör och har gjort, inte vad det har intentionen att göra. Vi kritiserar USA “inte för vad det är utan för vad det borde ha varit men aldrig blev”³³. Landet borde ha blivit någonting bättre. Detta är dock ingenting som motsäger diskursen som håller USA som det goda och välvilliga landet. USA:s uppsatta mål för sig själva och för världen är nämligen de bästa som går att finna. Oavsett vilka konsekvenser kriget får, ifrågasätts inte USA:s goda vilja. Och för diskursens skull spelar det ingen roll vad USA gör – det är landets goda intentioner som spelar roll.

Ett bra exempel härör från år 2009. Barack Obama hade seglat upp som diskursens främsta omslagspojke. Han var den ideala amerikanen. I ett land som under några år hade degenererats av inkompetenta makthavare och giriga börsmäklare, kom plötsligt Obama med en ovedersägligt god vilja och klar bild av vad frihet egentligen är. Det var för hans visioner och det hopp han ingav världen han fick sitt Nobelpris³⁴. Och visst blev utnämningen kritiserad i media, men anmärkningarna handlade om att resultat och inte intentioner skulle prisas, eller om att den Norska Nobelkommittén gav Obama priset av politiska skäl. Anmärkningarna utgick inte ifrån att Obama i själva verket saknade en god vilja eller en föredömlig moral, för det hade diskursen aldrig tillåtit. Faktum är att det är diskursens kärna. Amerikanen vill världen väl. Egentligen.

befrielsefront.

³³(Rosenberg, s. 18, 2004)

³⁴(Nobelprize.org, 2009)

3.1 Frihetens land

Berättelsen om USA, frihetens land, har levt under lång tid. Drömmen fanns ombord på skeppet Mayflower när puritanerna, pilgrimerna, flydde från den fördömande engelska kyrkan till en religionsfrihet i det oförstörda Amerika år 1620³⁵. Passagerarna skulle få leva som de ville i det nya landet, de skulle få sköta sig själva. Det var ett litet skepp lastat med en diskurs. Den hade börjat som en motdiskurs mot den hegemoniska engelska kyrkan, men på sin väg till USA blev det fröet till någonting mycket större. Tecken på att diskursen levde vidare och frodades är USA:s roll som religionssvärmeriets land – det är i USA Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga och Scientologikyrkan har uppstått och det är till USA Erik Janssonsekten flydde³⁶. Och det är till Amerika Vilhelm Mobergs Danjel Andreasson flyttar när hans nya trosinriktning inte accepteras av Prosten i Ljuders socken³⁷. Vid en jämförelse av USA:s historia med den bibliska, går det att skönja en koppling mellan judarnas uttåg ur Egypten och puritanernas flykt till Nordamerika från det stränga Europa. Amerika var det förlovade landet³⁸.

Men det var inte bara tanken på den *religiösa* friheten som odlades i USA. Också berättelsen om den amerikanska friheten i allmänhet stod att finna i människors medvetanden. Filosofen Thomas Paine föddes i Storbritannien och emigrerade till USA först när han var knappa 40 år. Snabbt fann han sig dock tillrätta och blev en av den amerikanska revolutionens viktigaste figurer. Han gick till angrepp mot Europa som han ansåg fjättrade sina medborgare, hyllade Amerika som framtidens land och hoppades att det skulle bli en "fristad för mänskligheten"³⁹. I Amerika började man i mitten av 1700-talet att ta till sig mer och mer av upplysningsfilosofins ideal. Och när Storbritannien krävde för mycket av sin koloni, valde några frihetsanhängare att protestera mot det engelska styret. Man klädde ut sig till indianer, bordade några handelsskepp där de låg förtöjda i Bostons hamn, och vräkte alla varorna i havet⁴⁰. Så lät man Thomas Jefferson författa den amerikanska självständighetsdeklarationen. Den fjärde juli 1776 antog kongressen den. Man hade förklarat sig fritt från Storbritannien⁴¹. Det var först och främst

³⁵(Mjöberg, ss. 10-23, 2003)

³⁶(Mjöberg, s. 10, 2003)

³⁷(Moberg, 1951)

³⁸(Collins, s. 61, 2007)

³⁹(Mjöberg, ss. 133-137, 2003)

⁴⁰(Mjöberg, ss. 142-150, 2003)

⁴¹(Mjöberg, ss. 156-158, 2003)

ett besked från Kung Georg III i Storbritannien: USA lydde inte längre under honom. Men det var också något som skapade en nationell identitet, en särart. Det var inte en förklaring som sade att alla i hela världen borde vara fria från överheter. Det var en förklaring som sade att *USA* var fritt, inga andra⁴². Med andra ord, det lilla frö som puritanernas dröm om USA som frihetens land hade grott och blivit en viktig berättelse för folket i USA. Det fanns en diskurs som sade att USA erbjöd människan frihet.

Vilhelm Moberg beskriver i sin välkända *Utvandrarsvit* hur Karl Oskar år 1861 våndas inför sitt beslut: ska han ge sig ut i kriget för sitt nya land eller inte? "I Sverige hade de lytt under en andlig och världslig överhet, som de icke själva hade valt, och såsom omyndiga människor underordnats myndigheter, som ägde att bestämma vad som var bäst och nyttigast för dem. Här i Nya världen var de själva myndiga medborgare, de var sin egen överhet, och de tillsatte de förtroendemän som ägde deras förtroende. Här var ämbetsmännen valda för att tjäna folket i stället för hålla det under sin lydnad"⁴³. Karl Oskar hade röstat på Abraham Lincoln, och nu kallade den tillsatte presidenten på hans hjälp i kriget mot sydstaterna. Det var *hans* krig likamycket som någon annans. Därför gick Karl Oskar till värningsbyrån. Föreställningarna bekräftas av presidenten själv när denne talade vid invigningen av en ny kyrkogård för de stupade i Gettysburg. I det mycket berömda slutet slår Lincoln fast, "[T]hat *government of the people, by the people, for the people*, shall not perish from the earth."⁴⁴.

Att Amerika var frihetens land var någonting alldeles självklart för de som besökte det. Mitt under det brinnande andra världskriget reste makarna Myrdal – Alva och Gunnar Myrdal var båda betydelsefulla debattörer i Sverige vid tiden och belönades senare med Nobels fredspris respektive Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap – till USA för att bese det dit så många svenskar hade emigrerat under hundra års tid. Resultatet av deras resa blev boken *Kontakt med Amerika*⁴⁵ från 1941. Där skriver de hur den amerikanska befolkningen ser på sitt land. Och alla vet att USA är frihetens land, det spelar ingen roll om makarna Myrdal frågar "[e]n fattig farmare i Minnesota, en enkel emigrant i Chicago [eller] en negerskollärare i Södern" – alla kan ge "en fullt tillfredsställande redogörelse för [sina] grundläggande medborgarrättighet[er] och medborgarfrihet[er]". Makarna Myrdal är uppen-

⁴²(Armitage, s. 4, 2007)

⁴³(Moberg, s. 6, 1959)

⁴⁴(Wieck, s. 150, 2002)

⁴⁵(Myrdal, 1941)

bart imponerade över att de alla “vet vad konstitutionen är” och vad den betyder för dem själva. Men framför allt vet de “vilka ideal Amerika står för i världen”⁴⁶. Folket är medvetet om att USA är frihetens land. Trots att mer än 300 år hade gått sedan skeppet Mayflower hade anlöpt vid Cape Cod levde diskursen kvar i landet, till synes starkare än någonsin.

Makarna Myrdal frågar sig hur invånarna kan mytologisera sitt lands frihet samtidigt som det står inför så uppenbara problem, till exempel med “negerfrågan”. Just vad gäller frihet och alla människors lika värde och lika möjlighet att ta sig fram i världen, verkar det som att de framhåller Sverige framför Amerika. “Just här reser sig emellertid en fråga: Det har hela tiden talats om de amerikanska idealen. Men det amerikanska samhället sådant det verkligen är, motsvarar det inte rätt illa dessa upphöjda ideal?”⁴⁷. De skriver om sina möten med “ledaren av Ku Klux Klan” och “många andra framstående och mindre framstående reaktionärer” i en del av Amerika “som är mycket långt ifrån en demokrati i mera fullkomlig mening”⁴⁸. De beskriver hur de lockade dessa personer att i tankeexperiment skapa ett nytt samhälle, där vissa folkgrupper systematiskt förtrycks, ett samhälle som Nazityskland. Skulle inte Amerika må bra av att förändras i den riktningen? Men svaret makarna Myrdal fick var ett entydigt nej. “[M]an slog ifrån sig med båda händerna och hämtade upp från botten av sitt moraliska medvetande hela den amerikanska trosbekännelsen.” Vilka extrema åsikter som författarna än mötte, var de aldrig starkare än kärleken till den amerikanska friheten. Förföljelse av andra folkgrupper “kunde ursäktas men fick för intet pris göras till regel, allraminst för nationen”⁴⁹.

En belysande episod ägde rum mellan åren 1979 och 1983. Andrew Bacevich, före detta militär och numera professor i historia och internationella relationer vid Bostons universitet, skriver att USA då ställdes inför ett vägskäl. Vägvalet vid denna punkt i historien var betydligt viktigare än mer berömda händelser som Sovjetunionens kollaps eller Berlinmurens fall⁵⁰. Under 1970-talet hade USA nämligen blivit alltmer beroende av utländska varor, i synnerhet olja. Och till slut insåg man att en fortsatt hög oljeförbrukning i landet skulle innebära att man var beroende av andra länders naturresurser. Man var inte längre fria att göra precis som man ville. Detta var ett problem

⁴⁶(Myrdal, s. 33, 1941)

⁴⁷(Myrdal, s. 51, 1941)

⁴⁸(Myrdal, s. 53, 1941)

⁴⁹(Myrdal, ss. 53-54, 1941)

⁵⁰(Bacevich, s. 31, 2008)

som måste lösas på något sätt. Den sittande presidenten Jimmy Carter slog fast att nationen stod inför en kris, och föreslog för folket att varje individ skulle förändra sitt leverne och minska sin oljeförbrukning. Detta skulle visa sig vara ett politiskt misstag. “[I] den amerikanska politiska diskursen är de grundläggande hoten per definition externa. Nazityskland, Japan, kommunismens utbredning kan alla hota USA. Att påstå att gemene man i det egna landet skulle stå för ett jämförbart hot var närmast kätter”⁵¹.

Nej, att lösa problemet på det sättet var inte populärt. Det förstod presidentkandidaten Ronald Reagan. Han underströk i sina tal att USA inte alls skulle börja förlora makt, och han bedyrade att det amerikanska folket inte alls skulle behöva lära sig leva av mindre⁵². Tvärtom, i framtiden skulle amerikanerna leva i ett ännu större överflöd. På en punkt höll Reagan med Carter: USA hade börjat bli beroende av andra länders olja. Och det gjorde det amerikanska folket mer ofritt. Men lösningen på problemet var inte att ända sina egna förbrukningsvanor. Istället ville man försäkra sig om att råvarorna som var nödvändiga för ett liv i överflöd fanns tillgängliga. De enda skäl man hade haft för att ge sig in i Korea- och Vietnamkrigen var att hindra dominoeffekten som annars skulle sprida kommunismen över världen. Man hade slagits för demokratin ute i världen, och befriat de förtryckta folken. Med Reagan fick de militära interventionerna ännu en aspekt: den amerikanska befolkningens frihet krävde ett liv i överflöd, vilket i sin tur krävde att länderna som kontrollerade naturresurserna ute i världen var befriade och ville handla med USA.

Att USA är frihetens land i den egna befolkningens ögon är alldeles uppenbart. Härnäst kommer jag berätta historien om frihetens *försvarare* – landet som räddade Europas folk från två världskrig.

3.2 Frihetens försvarare

Under det Första världskriget höll sig USA först på sin kant. Kriget var europeiskt sade de. Senare ändrade de sig, och blev tungan på vågen, i syfte att, med president Woodrow Wilsons berömda ord: “make the world safe for democracy”⁵³. USA:s ledning hade kanske varit cyniska, de hade kanske förstått att det var ekonomiskt lönsamt att först sälja vapen till de krigförande europeiska länderna och sedan, när de hade gjort slut på varandra, lätt att

⁵¹(Bacevich, s. 32, 2008)

⁵²(Bacevich, s. 37, 2008)

⁵³(Ohlsson, ss. 133-164, 1992)

fälla den avgörande stöten. Men landet hade ändå tagit ytterligare ett steg i det allmänna medvetandet mot att bli frihetens sanna beskyddare i världen. USA var inte längre bara frihetens och möjligheternas land, dit vem som helst kunde komma och slå sig fram om han bara kämpade tillräckligt hårt. Nu hade landet också tagit steget ut i världen: man hade ridit ut på sitt första korståg för att sprida berättelsen om den amerikanska moralen i världen.

En ännu större landvinning gjorde USA när de vann det andra världskriget. För "Amerika har, det vet alla, befriat Europa"⁵⁴. Detta är nog så viktigt för synen världen har på USA. Men rollen blir desto betydelsefullare när den ställs i kontrast till krigets verkliga huvudrollsinnnehavare: Hitler och Nazityskland. Vi har fått lära oss att krig aldrig har en absolut "god" sida eller "ond" sida, men vi vet likväl att andra världskriget bestod i en sådan dikotomi. Eftervärlden har lärt oss att Hitler och nazismen var ondskans hantlangare, de värsta bland superskurkar. För oss är de *dehumaniserade*. Berättelsen har fått oss att förstå att världen stod inför undergången, men att den räddades när Hitler besegrades. Detta är berättelsens omedelbara yta. Vad som står att finnas i dess djup, som det inte talas om eftersom det är så mycket ointressantare än Hitler men som ändå finns undermedvetet hos oss alla, är att det som förgjorde Hitler måste ha varit någonting absolut gott. Och i berättelsen om andra världskriget är det USA som har befriat Europa och krossat nazismen. Storbritannien håller honom stängden länge, men hade aldrig klarat striden själva. Till slut hinner USA fram och räddar världen. Efter andra världskriget fick berättelsen om USA som frihetens land tillägget: landet som försvarar friheten och demokratin i världen. Och denna aspekt av den amerikanska moralen hade aldrig kunnat bli så stark, om inte Hitler och nazismen hade målats med en sådan svärta. Vi ser alltså ett exempel på hur två diskurser kontrasteras mot varandra. Diskursen som utmålar Hitler och nazismen som ondskan personifierad ställs bredvid den som talar om USA som frihetens beskyddare. De sammanblandas inte, för det hade varit ovärdigt för båda. Däremot drar de fördel av varandra i människors undermedvetna. Genom en *kontrastering* som framstår allt klarare för varje gång någon låter Hitler och nazismen personifiera djävulen, framstår USA:s moral som ännu bättre.

Efter andra världskriget kunde USA ha slagit in på sin gamla isolationistiska väg igen. Landet kunde ha krupit in i sitt skal igen och varit fria på hemmaplan i sin ensamhet. Men landet valde den andra vägen. USA gjorde

⁵⁴(Ohlsson, s. 165, 1992)

sitt bästa för att *hela* världen skulle få det bättre. Man bistod Bretton Woods-systemet och Förenta Nationerna under 1940-talet, man erbjöd bistånd till de krigshärjade länderna i Västeruropa med Marshallplanen och man stödde de “tillfångatagna nationerna” i Östeuropa. Allting passade USA:s strategiska syften väl, trots att det också underbyggde bilden av landet som hjälpte andra⁵⁵. Världens människor förstår att USA menar väl. Landet är frihetens försvarare.

3.3 Hur diskursen har nått Sverige

Denna diskurs som konstituerar synen på USA som frihetens land och beskyddare – det goda landet – verkar i förstone bara gälla i USA självt. Visst tog landet ett stort ansvar i de båda världskrigen, vilket fick positiva effekter för dess rykte i omvärlden, men detta är ändå någonting som yttrar sig i ett gott självförtroende – inte nödvändigtvis i Sveriges och svenskarnas kärlek. Men det är diskursen i just vårt land som jag undersöker i den här uppsatsen. Därför måste jag finna aspekter som binder just oss till diskursen. Två sådana tänker jag undersöka nu. Den första är hur dehumaniseringen av ryssar och Ryssland under 1900-talet har kontrasterats mot supermakten USA som därmed har ställts i ett bättre ljus. Den andra är den stora emigrationen från Sverige till USA som har resulterat i otaliga brev och historier som genom generationer har reproducerat bilden av USA som ett av våra käraste grannländer.

3.3.1 Rysskräcken

Hitler är inte den enda superskurk som har bidragit till Amerikas hjälteroll i svenskars ögon. Hos oss finns en berättelse som går tillbaka till vårt lands födelse: den som handlar om den farlige ryssen⁵⁶. Och efter århundraden av rivalitet mellan Sverige och Danmark, fick Sverige i början av 1700-talet en ny ärkefiende: Ryssland. Från denna tid och framåt var det hotet från öster som var det allvarligaste. Det var i strid med Ryssland Karl XII förlorade tusentals man i Poltava. Och det var till Ryssland Sverige förlorade sina baltiska besittningar vid Stora Nordiska krigets slut 1721. När Ryssland och det Osmanska riket kämpade om kontrollen av Krimhalvön 1738-39 var läget i Sverige osäkert. En regeringsmedlem hävdar att landet bör hålla sig på sin

⁵⁵(Fukuyama, s. 103, 2006)

⁵⁶(Nilsson, 1990)

kant, för en framstöt leder troligast till förlust av svenskt territorium. Debattörer säger att “hur mycket svenskarna än älskar fred och neutralitet så borde upprustning och allianspolitik i den uppkomna situationen inte bara övervägas som ett alternativ utan accepteras som en nödvändighet”⁵⁷. Diskursen som lever än idag känns alltså igen redan från 1700-talet.

Och det var Ryssland som under Finska kriget till slut ryckte åt sig Sveriges östra riksdal. Det är det kriget elever i den svenska skolan under lång tid fick läsa om i Johan Lugvig Runebergs *Fänrik Ståls sägner*. I de två sista stroforna av dikten Sven Duva talar man om den fallne hjälten som inte hade varit den klipskaste på fältet, men som ändå inte hade “släppt en djävul över bron”:

“Den kulan visste var den tog, det måste erkänt bli,”
så talte generalen blott, “den visste mer än vi;
den lät hans panna bli ifred, ty den var klen och arm,
och höll sig till vad bättre var, hans ädla, tappra barm.”

Och dessa ord de spriddes sen i hären vitt och brett,
och alla tyckte överallt, att Sandels talat rätt.

“Ty visst var tanken,” mente man, “hos Duva knapp till mått,
ett dåligt huvud hade han, men hjärtat det var gott.”⁵⁸

Runebergs uttalade budskap är nationalismen, ödmjukheten och läran om brödrafolken. Det är dem han skriver om. Men det finns ett budskap till, som han inte talar om men som framgår klart för alla som läser hans text. Det framgår genom *ironisering*. För alla ödmjuka nationalister i Sverige och Finland finns en gemensam fiende. Denna fiende måste vi se upp för. Det är honom Sven Duva och alla de andra hjältarna i Fänrik Ståls sägner kämpar mot i sagan. Det är ryssen och hans land. Ryssland och dess invånare blir alltså *dehumaniserade* i Runebergs text, som har haft ett så stort genomslag i Sverige.

Och inte blev det bättre efter den ryska revolutionen, och bolsjevikernas maktövertagande. Antikommunismen blev snarare en del av rysskräcken⁵⁹.

⁵⁷(Svenska Dagbladet, 2014)

⁵⁸(Runeberg, ss. 55-56, 1963)

⁵⁹(Nilsson, ss. 187-191, 1990)

Ryssen under McCarthyismen betraktades som lika farlig som den arabiske muslimen (terroristen) betraktas idag. Ställningstagandet är utan tvivel en skräckåtgärd. Norrmannen betraktas också som lite märklig, men ingen skräms när han dyker upp bakom ett hörn, lika lite som en friesländare bereder oro när han kommer till Tyskland⁶⁰. Ryssen däremot är inte bara förminskad och mystifierad, han är också demoniserad.

Så när USA svarade upp mot Sovjetunionen under Kalla kriget var det som en hjälte som räddade oss från en hemsk fiende. Att så är fallet syns tydligt igen i våra dagar. Ryssland tornar plötsligt upp sig som ett mörkt moln bredvid Ukraina, och så fort läget blir skarpt är det alldeles självklart att vi står på USA:s sida. För USA *humaniseras* när det ställs i *kontrast* till det *dehumaniserade* Ryssland. Den historiska rysskräck som har gripit vårt land under flera århundraden gör alltså att USA:s roll som det goda, frihetsälskande landet framstår allt tydligare för oss.

3.3.2 Svenskamerikanerna

Men att vi tycker om USA beror inte bara att de är vår största fiendes fiende. Ett lika viktigt skäl är att de blodsbänd som förenar våra två länder. Under fyra säsonger har SVT sänt serien “Allt för Sverige”, som handlar om ättlingar till de som emigrerade från Sverige till USA på 18- och 1900-talet. Anders Lundin beskriver de känslor som gör programserien intressant:

[F]ör de tio svenskamerikaner vi ska följa nu, är resan ändå hisnande lång. Den spänner över generationer, sträcker sig till det förgångna, till landet där de har sitt ursprung, till gårdar och hus, byar och städer de har hört namnet på, när släktingar har samlat och pratat om dem som en gång lämnade det gamla landet. Det måste ha låtit som sagor för de barn, och sedan barnbarnsbarn, som lyssnat. Och nu är de här, för att följa spåren tillbaka. Det kommer att bli känslösamt och omtumlande, med många överraskningar som väntar, innan en av dem, till slut, når hela vägen fram, till en återförening med sin svenska släkt.⁶¹

I detta diskurskonstituerade och diskurskonstituerande program beskriver Lundin svenskamerikanernas känslor, men hans ord avslöjar också vad vi

⁶⁰(Ronström, 2008)

⁶¹(Sveriges Television, 2013)

svenskar tror och hoppas att våra släktingar i USA ska känna för oss. Mellan 1845 och 1854 utvandrade 20 000 svenskar till USA. Under det amerikanska inbördeskriget minskade emigrationen något. Under slutet av 1860-talet svallade en ny våg av 100 000 svenska utvandrare över Atlanten. Men det var först mellan 1873 och 1893 som den var som mest omfattande. Då emigrerade en halv miljon svenskar till USA. Mellan 1845 och 1932 utvandrade drygt en miljon svenskar till USA. I början av 1980-talet fanns det 4,3 miljoner amerikaner av svensk härkomst⁶². Vi hoppas och tror att deras känslor för Sverige är och har varit dem som Karl Oskar och Kristina erfor, när de låg och frös i sin nya stockstuga sin första vinter i USA.

Kristina kunde inte sova för sin hemlängtan. Hon bad till Gud, och önskade att "Han skulle sträcka ut sin starkhets arm och flytta henne från Nordamerika tillbaka till Sverige". Men hon blev avbruten av sin man. Hon trodde att han hade sovit, men han har hört henne. "Om du vill att Guds arm ska flötta dej tebakes, så sträcker jag ut min arm håller dej kvar här hos mig!" förklarade Karl Oskar. Kristina förstod att hon aldrig skulle komma ifrån det nya landet. Men hon var inte utan en omtänksam make. För att visa sin medkänsla för sin hustru hämtade Karl Oskar de små träskor som deras dotter Anna hade haft, på den tiden de alla bodde i Sverige. Under en nödvinter hade Kristina bara lagat festmat en gång: hon hade kokat korngrynsgröt inför sonen Haralds barnsöl. Dottern Anna hade gått till gröten medan den svalnade i matkällaren och förätit sig på den. Det var hennes död som hade fått Kristina att förstå att emigrationen var nödvändig. Nu hjälpte hennes skor de båda föräldrarna att hantera saknaden av hemlandet⁶³.

Makarna Myrdal ryter till i slutet av sin bok *Kontakt med Amerika*, och förklarar att vi aldrig får tappa kontakten med det land, där "mellan en fjärdedel och en tredjedel av den svenska folkstammen lever". Om så skulle hända, "vore det ett tecken på dödliga kulturskador i vår nation. Det skulle tyda på en skrupning av de elementäraste lojalitetskänslorna hos vårt folk. Släktskapskänslor har en så djup grund i mänsklig samlevnadskultur att man alltid utgått från dem som primärt samhällsgrundande". Makarna Myrdal förklarar att detta är något mer än en "tvivelaktig, förhistoriskt grundad 'rasfrändskap' ". De understryker att det gäller "millioner enskilda människors intimaste familjerelationer"⁶⁴.

⁶²(Ohlsson, ss. 265-303, 1992)

⁶³(Moberg, ss. 529-537, 1954)

⁶⁴(Myrdal, s. 315, 1941)

Men även om makarna Myrdal nästan verkar tvivla på de svensk-amerikanska kontakterna, kan de, så här i efterhand, ligga lugna i sina gravar. Under efterkrigstiden hade många svenskar fortfarande nära kontakter med sina amerikanska släktingar. Det inte bara skickades brev längre – släktingar började åka fram och tillbaka över Atlanten för att hälsa på varandra. Dessa kontakter och berättelser utmynnade i ett förtroende mellan länderna, och mellan befolkningarna däri. Såsom familjemedlem blev USA *humaniserat* i svenskars ögon. Detta är en bild som har reproducerats genom generationer och finns kvar hos oss än idag.

3.4 Populärkulturen

Men det viktigaste skälet till att vi i Sverige ser USA som det goda, frihetsälskande landet är inte specifikt för oss. Det är något som är gemensamt för hela världen. Den största delen av media och populärkultur som konsumeras i Sverige är nämligen skapad i USA eller propagerar åtminstone för landet. Jag har under hela min beskrivning av diskursens framväxt refererat till Mobergs utvandrarsvit. Den har nämligen varit ett bra exempel på USA:s självbild som det frihetsälskande landet och på svenskamerikaner som blir kittet i relationen mellan de två länderna. Vad man inte talar om lika ofta, är att sviten var ett inlägg i debatten under efterkrigstiden. Den är en del av den opinionsbildning som vände Sverige till USA och från Sovjetunionen⁶⁵. Några år före flytten till Amerika sitter Karl Oskars bror Robert, som alltid hade haft ett gott läshuvud, och berättar för sin gode vän Arvid om vilka deras herrar egentligen var:

Robert höll upp högra handen och räknade på fingrarna; för varje herre och husbonde höjde han ett finger: Den förste var kungen, den andre var landshövdingen, som var näst kungen, den tredje var kronfogden, som var näst landshövdingen, den fjärde länsmannen Lönnegren, som var näst under kronfogden, och den femte var länsmannens dräng. Den sjätte var prosten, deras andliga överhet, och den sjunde var deras husbonde, Aron på Nybacken. Länsmannen vakade över dem, så att de stannade kvar i tjänsten, prosten vakade över dem genom husförhören, och Aron vakade över dem så att de arbetade och gjorde skäl för lönen. Det

⁶⁵(Liljestrand, ss. 117-120, 2009)

blev sju herrar och husbönder tillsammans.⁶⁶

I Sverige kunde de inte uppfylla sina drömmars mål. Vad de än tog sig för kom där en överhet och satte dem på plats. När Robert, Arvid och alla de andra kom till USA blev situationen en annan. "Här i Amerika kunde de nu ge djävulen i både i biskopen och kungliga befallningshavande i Växjö, de kunde be både biskop och präst och kyrkovärd och länsman kyssa sig i aschelet, som Karl Oskar sade"⁶⁷. De flesta i sällskapet är mycket nöjda med sin flytt. Den före detta sockenhoran Ulrika är särskilt tillfreds, för i det nya landet är det ingen som dömer henne för gamla synder. Och "när hon nästa gång fick fatt uti skrivpapper och skrivpenna, så skulle konungen av Sverige få ett avskedsbrev från en av sina forna undersåtar. Och innan hon stoppade in brevet till konungen av Guds nåde i Stockholms slott i kuvertet, så skulle hon torka sig ordentligt i röven med det"⁶⁸. Emigranterna från Sverige var mycket belåtna med att komma till ett land där de kunde förvänta sig att få sköta sig själva utan inblandning från någon överhet. När sockenhoran Ulrika har förlovat sig med pastorn i Stillwater, köper hon sig en hatt som hon visar Kristina.

I Sverige skrattade man ut och gjorde narr av simpelt kvinnfolk som inte nöjde sig med sin schalet på huvudet. Herrskapsfruntimren tålde inte att någon annan än de själva prydde sig med hatt. Och inte med någonting annat heller. En kvinna som inte hörde till herrskaperna fick inte gå omkring och visa att hon tålde att beskådas med båda ögonen, fastän hon bara visade Herrens eget skapade verk. Men här i Nordamerika var det henne inte förmenat att bära hatt på huvudet, här kunde hon utan fruktan för hån och bespottelse bära vilken huvudbonad hon önskade, för här fördrog de varandra – här fick hon bära sig åt som hon ville.⁶⁹

Mobergs verk är det kanske viktigaste exemplet på hur svensk kultur humaniserar USA⁷⁰, men han är ändå bara en i raden av alla svenska kulturpersonligheter som ställde sig på USA:s sida. Men det finns naturligtvis ännu

⁶⁶(Moberg, s. 69, 1951)

⁶⁷(Moberg, s. 194, 1954)

⁶⁸(Moberg, s. 198, 1954)

⁶⁹(Moberg, ss. 522-523, 1954)

⁷⁰(Liljestrand, ss. 216-222, 2009)

en populärkultur som har svämmat över oss med budskapet att USA är det goda landet, nämligen USA:s egna. Det går inte att nämna allt amerikanskt som hörs och syns i vårt svenska samhälle. TV-serier, musik, uppfinningar av alla de slag, böcker, medierapporteringar och allt möjligt. Här kommer Hollywood, den amerikanska filmindustrin, utgöra exemplet.

De amerikanska filmerna kan skildra de värsta historier. I *Gudfadern* låter Al Pacino mörda sin bror John Cazale av affärsskäl. I *Gökboet* gör Jack Nicholson allt för att liva upp vardagen för patienterna under Louise Fletchers stränga hand, och blir tvångslobotomerad. Det kanske handlar om situationen i USA. Som det ser ut nu är landet nog inte en dröm att bo i. Men vi förstår på filmerna, att filmskaparna också är medvetna om det. I USA är Al Pacino en skurk, där är Louise Fletcher en skurk. Vi förstår att amerikanerna måste ha en god och fin moral som förstår allt det här. Och när vi förstår det *humaniserar* landet för oss. Och vad vet vi – kanske skulle Michael Corleone och Nurse Ratched betraktas som hjältar på andra ställen på vår jord.

Tänk på de största amerikanska hjältarna. Det är Henry Fondas karaktärer, som Tom Joad i filmatiseringen av John Steinbecks *Vredens druvor* och som jurymedlem nummer 8 i *12 edsvurna män*. Det är Humphrey Bogart som Rick Blaine i *Casablanca*, som vinner sitt livs kärlek tillbaka men försakar den igen för världsfredens skull. Det är Gregory Peck, den vite advokaten, som i *To Kill a Mockingbird* vinner sin dotters och stadens svarta befolknings respekt när han försvarar den svarte tjänaren mot de falska anklagelserna. Det är Stålmannen, Batman, Luke Skywalker och Indiana Jones. Vi tror inte att de personifierar USA. Det är inte det landet vinner på alla produktioner dess filmindustri sprider över världen. Vi inbillar oss inte att USA är fullt av moraliskt oklanderliga människor. Naturligtvis har de fel och brister som alla andra. Men filmerna får oss att inse att det amerikanska folket förstår vad en hjälte är. Det är överens med oss om vad det goda är för någonting. Denna kunskap har det amerikanska folket bevisat för oss genom sina filmer. Därför litat vi på dem.

Situationen är likadan för varje berättare. Hen kan tala om det hemskaste i världen, eller det vackraste. Hen kan belysa en märklig detalj i naturen, eller analysera de viktiga världsproblemen. Hen kan dra en fräckis, eller måla upp en gastkramande thriller. Hens berättelser kan fylla hens lyssnare med vitt skilda känslor. Men vad hen är ute efter, är inte att framkalla dessa känslor. Hens motiv är betydligt simplare än så. Hen vill helt enkelt bli omtyckt av sina medmänniskor. Hen berättar sina historier på ett sympatiskt sätt för att

vi ska tycka att hen är sympatisk. Hen berättar sina historier på ett roligt sätt om hen önskar att vi ska tycka att hen är kul. Akademiker försöker berätta på ett intelligent sätt för vi ska tycka att de är smarta. Berättelser handlar inte om deras faktiska innehåll. Deras mål och mening är att vi ska finna tycke för berättaren. Detta är varje berättelses ironi som vi alla är kusligt medvetna om men som vi aldrig nämner i våra historier.

Populärkulturen är en del av diskursen som framhåller USA som det goda landet. Dess uppgift är att genom *ironisering* få världens människor att fatta tycke för dess upphovsmän, amerikanerna. För varje berättelse lär vi känna dem lite bättre och fattar tycker för ännu en egenskap hos dem. Vi förstår att de är precis som vi: de skrattar, de gråter, de är rädda, de blir kära, de blir lämnade. Genom ironisering görs amerikanerna till våra nära vänner och familjemedlemmar. Med ironisering har populärkulturen *humaniserat* amerikanerna för oss.

4 Konspirationsteorier förbjudna

Det finns många teorier som inte är tillåtna i vårt epistem. Någon säger att sjukvården är korrumpad och styrd av läkemedelsindustrin, någon annan att hela den arabiska våren var iscensatt utifrån för att rättfärdiga ett avsättande av Muammar Gadaffi då denne planerade att sälja olja i en annan valuta än dollarn, någon tredje att Illuminati styr världen, någon fjärde att den svenska säkerhetspolisen mördade Olof Palme och någon femte att den israeliska säkerhetstjänsten Mossad låg bakom terrorattackerna i Paris för att öka premiärminister Netanyahus makt i Mellanöstern. Alla kallas de konspirationsteorier och förtrycks i vårt epistem.

Förklaringarna till att de utesluts är olika för varje konspirationsteori. Några mönster går dock att se. I Sverige, där auktoritetstron av tradition är hög, har de inte fallit i god jord. Vi, som så länge har litat på statens och makthavarnas goda vilja, är inte lika mottagliga för konspirationsteorier som invånare i länder som uttarmats och korrumpats av sina ledare. Detta är en möjlig förklaring till att konspirationsteorier i allmänhet exkluderas i Sverige.

Andra möjliga förklaringar är inriktade på särskilda typer av konspirationsteorier. I den här uppsatsen kommer jag fokusera på den typ av konspirationsteorier som ifrågasätter diskursen att USA som land har en god vilja och att dess högsta ideal är frihet. Som illustration kan nämnas den

teori som säger att Lee Harvey Oswald inte är John Fitzgerald Kennedys mördare, den som förnekar att Apollo 11 landade på månen och den som hävdar att National Security Agency övervakar oskyldiga människor. Till denna grupp av konspirationsteorier hör också den som utpekar CIA som Olof Palmes mördare, den som menar att USA låg bakom störtandet av Viktor Janukovytsj och därmed är ansvariga för hela Ukrainakrisen och den som framhåller Vladimir Putin som en klok rysk president som bara svartmålas i västerländsk media. Dessa konspirationsteorier ifrågasätter USA, och samtliga förtrycks de i vårt epistem. Jag menar att en möjlig förklaring därtill, är den diskurs som säger att USA har en inneboende godhet och som härledes i sektion 3. Som exempel kommer jag att visa hur de som säger att WTC7 kollapsade som följd av en kontrollerad rivning utesluts i den svenska debatten. Ett av medlen för denna uteslutning, är att hänvisa till diskursen som säger att USA är ett land som vill oss väl.

Jag kommer utgå ifrån att det finns en hegemonisk diskurs som säger att WTC7 kollapsade till följd av de omfattande bränder som orsakades av de två tvillingtornens ras, och en motdiskurs som hävdar att kollapsen var en kontrollerad sprängning. Jag kommer visa att den hegemoniska diskursen brutalt förtrycker motdiskursen. Att så är fallet demonstreras med hjälp av tre halvtimmeslånga TV-program som sändes hösten 2009. Först gjorde TV4:s Kalla fakta två reportage om motdiskursen. Med andra ord granskade de den rörelse – Sanningsrörelsen – som hävdar att den vedertagna beskrivningen av händelserna den elfte september 2001 är felaktig. Sanningsrörelsen är en löst sammansatt grupp av personer som – företrädesvis via Internet – delar med sig av information som enligt dem av en eller annan anledning inte har tagits upp eller belysts tillräckligt i traditionell media. Rörelsen kallas omväxlande för “Sanningsrörelsen”, “the Truth movement”, vilket är dess amerikanska motsvarighet, och “Vakenrörelsen”, vilket syftar till den hemsida⁷¹ som betraktas som den centrala för rörelsen i Sverige. I sitt första reportage tar Kalla fakta upp frågan om Sanningsrörelsen har rätt i sin misstro, medan man i det andra programmet undersöker dess möjlighet att få ett genomslag i politiken. Efter Kalla faktas två reportage ägnade också SVT:s Debatt ett program åt ämnet. Kalla fakta och Debatt har båda en stor trovärdighet och når ut till en bred publik. Detta, i kombination med det faktum att händelserna den elfte september 2001 inte debatteras frekvent i traditionella media, gör att en analys av de tre program som tillhandahölls av dem på ett

⁷¹www.vaken.se

rättvisande sätt beskriver den svenska diskussionen om vad som hände med WTC7.

I inledningen till vart och ett av de tre programmen hänvisas till den populära filmen *Loose Change*⁷², som hävdar att det finns en mängd svagheter i den officiella berättelsen om vad som hände den elfte september 2001 och som antyder att den amerikanska regeringen kan ha haft någonting med attackerna att göra. Innan något av de tre TV-programmen sändes gjorde Kalla fakta en undersökning⁷³, där man frågade det svenska folket dels om de hade sett *Loose Change* eller någon annan film “som presenterar alternativa teorier om vem som ligger bakom terrorattackerna den elfte september”, dels vem de trodde var ansvarig för attentaten. “En dryg tredjedel” av de som var under trettio år och tjugofem procent av hela befolkningen hade sett någon sådan film. “Nästan var femte svensk under trettio” trodde att den amerikanska regeringen var inblandade i attackerna mot det egna landet. Såväl Kalla fakta själva som Debatt låter denna undersökning, som visar på ett brett genomslag för Sanningsrörelsen, tjäna som motiv för att ta upp ämnet.

Jag kommer att argumentera för att den hegemoniska diskursen enligt vilken WTC7 kollapsade som följd av det flygplan som kraschade in i det norra tvillingtornet, använder sig av *stråmanisering* och *ironisering* för att förtrycka sin motdiskurs. Den generella fokuseringen på filmen *Loose Change* och inte på de ståndpunkter den lanserar – är det första tydliga exemplet på stråmaniseringen. Jag kommer dessutom visa hur exempel på dessa utslutningsprocedurer har upprepats så många gånger att de har blivit till ritualiserade *kommentarer*. Detta kommer göras tydligt i de tre TV-programmen. Det är i det mediala sammanhanget jag gör min diskursanalys, så man kan fråga sig hur jag kan hitta belägg för att medias röst på något sätt är starkare än politikens eller vetenskapens. Men i genomgången av de tre programmen kommer vi möta både vetenskapsmän och politiker som inte kan stå emot det tryck som den hegemoniska diskursen lägger på dem *via media*.

4.1 Katastrof!

Tisdagen den elfte september 2001, kvart i nio på morgonen, lokal tid, syntes det plötsligt en kraftig rökutveckling från World Trade Centers norra tvillingtorn. Blickar vändes omedelbart mot platsen. Vad var det som hade

⁷²(Avery, 2007)

⁷³(TV4, 2009c)

hämt? Var det ett bombdåd ungefär som 1993? Hade någon blivit skadad? Det kom fram bilder på hur ett plan kraschade in i byggnaden. Nu riktades hela världens kameror mot Manhattan. Det talas om att ett passagerarplan hade kommit ur kurs. Kan det ha varit det som hade störtat in i en av världens högsta och mest kända byggnader? Medan reportrarna berättar för TV-tittarna vad man tror har hänt, syns nästa katastrof i direktsänd TV. Ännu ett plan kraschar in i det södra tvillingtornet. Flera plan ska ha blivit kapade och är på väg mot landets viktigaste byggnader. USA:s luftrum stängs av. Vita huset evakueras. Kapitolium evakueras. I radarn syns hur ett tredje plan är på väg mot Pentagon. Landets invånare är i chock. Är vi i krig?

När tidningarna ges ut i Sverige morgonen därpå, syns av naturliga orsaker inte frågan om hur WTC7 kollapsade. Rubrikerna handlar om det fasansfulla som har hänt, president Bushs reaktion, världens reaktion, de svenskar som omkommit i katastrofen och att det troligen är Usama Bin Laden som står bakom dåden. Men snart skrivs artiklar som förklarar hur kollapserna gick till. På fredagen, tre dagar efter dådet, publicerar Aftonbladet en artikel av Eva Barkeman med rubriken "Tvillingtornens ras var oundvikligt"⁷⁴. Barkeman har intervjuat Jonas Holmgren, professor i byggnadskonstruktion. Han menar att den stora förklaringen till kollapserna var att planen var fyllda med bränsle. Detta rann ut och antändes. "Så småningom nådde temperaturen stålets smältpunkt på 800 grader." Pelarna "böjde sig som spagetti," förklarar Holmgren. Den nedre delen av byggnaden som fortfarande var relativt sval gav med sig under "det enorma trycket ovanifrån." Detta blir standardförklaringen till varför de två tvillingtornen kollapsade. Det faller sig naturligt att också WTC7 föll av samma orsak. Och denna berättelse motsägs inte.

Amerikanerna, våra vänner, har berättat ännu en historia för oss. Som alltid litar vi på dem. Vi kan inte tänka oss att de som har berättat så öppen hjärtigt om egna och andras öden och äventyr plötsligt skulle ljuga för oss, och särskilt i en sådan här situation, när hela USA är i kris. Nu, mer än någonsin, behöver de vår tillit och vårt stöd. Naturligtvis ger vi dem det. När det börjar sippra fram andra historier om det som hände – historier och perspektiv som talar om andra offer och andra skurkar – tror vi först inte våra öron. Problemet är inte så mycket att de nya berättelserna antyder att USA har gjort fel. Naturligtvis kan USA göra fel. De är mänskliga, precis

⁷⁴(Aftonbladet, 2001)

som vi andra. Nej, det som stör oss allra mest är att de nya förklaringarna verkar implicera att amerikanerna skulle ha ljugit för oss. Politiker, media och populärkultur skulle ha ljugit för oss. Inte en enda av de riktiga amerikanerna skulle ha talat sanning. Det är *detta* som skär i våra öron. Dessa nya historier är föraktliga, särskilt i situationen USA har kastats in i. De av oss som är kloka och förnuftiga lyssnar inte ens på det galna talet. Bara de som är mest äventyrliga vågar höra historierna, så att de kan gapflabba efteråt. För någonting konstigare har aldrig tidigare fantiserats fram. Detta märks när Kalla fakta och SVT:s debatt hösten 2009 plötsligt ger händelserna från 2001 uppmärksamhet igen.

4.2 Kalla faktas första program: “Sanningsrörelsen”

Kalla faktas första reportage heter “Sanningsrörelsen”⁷⁵. Sådär introducerades det av Peter Lindgren:

I kvällens program ska vi blicka tillbaka på det här (nickar mot en bildskärm där flygplanen kraschar in i WTC): det ofattbara som hände morgonen den elfte september 2001, bilder som ju chockade en hel värld. Totalt omkom 2 986 personer, inte bara här i New York utan på två andra platser i USA samma morgon. Men vilka var det som låg bakom attackerna egentligen? Ja, the Truth Movement – Sanningsrörelsen – ifrågasätter den officiella teorin om terrornätverket al-Qaida. Den menar istället att det var den amerikanska regeringen som iscensatte det hela för att berättiga det som president Bush kom att kalla Kriget mot terrorismen. Och det här är en teori som med filmen Loose Change sprider sig som en löpeld på internet, får allt fler anhängare och som nu också fått fäste i Sverige. Det visar den Novusundersökning som vi på Kalla fakta låtit göra: mer än en tredjedel av unga under trettio år har sett Loose Change eller någon annan film i ämnet. Och budskapet verkar gå fram, för på frågan vem man tror ligger bakom attackerna visar det sig att nästan var femte svensk under trettio år – hela arton procent – tror att USA:s regering själv var inblandad. Det här motsvarar runt trehundra tusen personer. Men ligger det någonting i Sanningsrörelsens påståenden eller är det

⁷⁵(TV4, 2009a)

bara en galen konspirationsteori? Ja, [Kalla fakta] har granskat rörelsen och de krafter som ligger bakom.

Jag kommer visa på tre spår efter den hegemoniska diskursen i Lindgrens introduktion. Det första syns i hans frågeställning. Kalla faktas reportage handlar uppenbarligen inte först och främst om vad som hände den elfte september 2001, utan är en granskning av den rörelse som ifrågasätter den vedertagna beskrivningen. Som granskning betraktad är den menad att vara objektiv. Och i sak förhåller sig Lindgren också objektiv: han frågar sig om Sanningsrörelsen har rätt i sina ståndpunkter eller om den har fel. Lindgrens ordval är inte lika opartiskt. Medan det förra alternativet presenteras sakligt och tråkigt, föreslår Lindgren det senare med beskrivningen: “bara en galen konspirationsteori” – den mest målande i hela hans introduktion. Den är vad tittaren kommer att minnas när hen ser Kalla faktas reportage, det är frågan Lindgren har satt på hens näthinna: är Sanningsrörelsen “bara en galen konspirationsteori?” Detta är en ritualiserad och ritualiserande *kommentar* i den hegemoniska diskursen. Det är en berättelse om “konspirationsteoretikerna” som “galna” som har upprepats så många gånger att den har blivit sann i den allmänna diskussionen. Det vore konstigt att benämna företrädare för motdiskursen med några andra ord än “konspirationsteoretiker”, och att föreslå att de är “galna” behöver inte rättfärdigas vidare.

Det andra spåret efter den hegemoniska diskursen i Lindgrens introduktion till Kalla faktas första program är ett exempel på *stråmanisering*. Trots att WTC7:s kollaps är konspirationsteoriernas kärna och det som dess företrädare allra helst talar om, nämner Lindgren det inte. I den hegemoniska diskursen är det nämligen inte intressant. För att fånga intresse i den hegemoniska diskursen, måste motdiskursen bygga *stråmän* som är intressanta. Och den vanligast förekommande stråmannen i den här debatten, är att tvillingtornen måste ha mött samma öde som WTC7. Tanken att nära 3000 människor inte förolyckades på grund av två flygplan som kraschade in i skyskraporna utan eftersom apterade bomber brändes av är onekligen *intressant*, och den hegemoniska diskursen visar också sitt intresse i Lindgrens introduktion. Stråmannen har dock en annan, mindre avundsvärd, egenskap: den är svagare underbyggd, och lättare för den hegemoniska diskursen att argumentera emot. Och i det här fallet är den hegemoniska diskursens argument mot stråmannen uppenbart: det flög faktiskt in två flygplan i de båda tvillingtornen, det är klart att de kollapsade på grund av det. Så påståendet att tvillingtornen också kollapsade till följd av en kontrollerad sprängning är

onekligen en stråman. Den har upprepats så många gånger att den har blivit en *kommentar*, en ritualiserad och ritualiserande berättelse. Det är viktigt att förstå hur vanlig och dominerande denna kommentar är. Många känner inte ens till frågan om WTC7:s kollaps, trots att konspirationsteorierna rörande de två tvillingtornen är välkända.

Det tredje spåret efter den hegemoniska diskursen är en hänvisning till den diskurs som *humaniserade* USA i den föregående sektionen. Byggnaderna som förstörs på bilderna bakom Lindgren känner vi alla till. Staden som drabbades av katastrofen har gator, stadsdelar och minnesmärken som många av oss känner bättre än de från vår egen hemstad. Landet som förskräcks har en demokrati som intresserar oss mer än vår egen. Människorna som räknas upp hade namn som vi alla kan stava till och familjer som var precis som våra. Den akningsfulla blicken Lindgren ger bilderna får oss att tystna och sitta stilla som om vi vore på begravning. Bilderna själva rycker våra känslor till liv. De är yttringar för vår medkänsla för amerikanerna. Vi vet alla att de är offren i den här historien. Det är dem vi tycker synd om. Detta utnyttjar den hegemoniska diskursen effektivt och skrupellöst. Det utsägs aldrig, men med *ironisering* framgår det klarare än något ord, att amerikanerna som är offren inte kan vara skurkarna. Detta har blivit till en ritualiserande *kommentar* som återkommer ideligen i debatten om varför WTC7 kollapsade. I de tre TV-programmen dyker den upp många fler gånger, men enär den aldrig byter skepnad, kommer den inte analyseras mer.

Reportaget om Sanningsrörelsen börjar i Sverige, där Kalla fakta ger bilden av att många svenska ungdomar har tagit till sig av rörelsens budskap. Sedan återger Kalla fakta några av de argument som filmen Loose Change anför för rörelsens ståndpunkt. Det första exemplet är att inga bilder har offentliggjorts från kraschen i Pentagon. Detta, menar man i filmen Loose Change, visar på att ledningen anser sig ha någonting att dölja. Det andra argumentet Kalla fakta tar upp, är att man i efterlysningen av Usama Bin Laden inte uttryckligen har skrivit att han var ansvarig för det som hände den elfte september 2001. Skälet till att han är efterlyst ska då snarare vara terrordåd som har utförts tidigare, i andra delar av världen. Det tredje argumentet som presenteras är vittnesmål om att vicepresident Dick Cheney personligen ska ha beordrat US Air Force att *inte* skjuta ner de kapade flygplanen, vilket ska visa på att han hade någonting med saken att göra.

Dessa tre argument är ytterligare exempel på hur den hegemoniska diskursen genom tystnad har lockat fram en *stråmanisering*. Motdiskursens mål är att vederlägga den officiella beskrivningen av varför de tre skyskraporna

kollapsade, men när detta har föreslagits för en diskussion, bemöter den hegemoniska diskursen anförandet med tystnad. Frågan är ointressant. Ingen vill tala om den. Därmed lockas företrädaren för motdiskursen att anför andra, närliggande men ändå perifera, ståndpunkter för att göra debatten intressantare och på så sätt locka allmänheten till diskussion. Med andra ord: den hegemoniska diskursen kräver av motdiskursen att den bygger sina egna *stråmän*. Tre sådana stråmän är exemplifierade av Kalla fakta i det förra stycket. De är alla lätta att argumentera emot för den hegemoniska diskursen, vilket i sin tur förlägger motdiskursen i ett underläge. Den hegemoniska diskursen har alltså använt sig av *stråmanisering* för att förtrycka sin motdiskurs.

Men i den sociala praktiken står det som sagt inte bara en strid mellan *en* hegemonisk diskurs och *en* motdiskurs. Tvärtom finns det en mängd olika diskurser, som sammantaget konstituerar den sociala praktiken. Bland dessa finns den hegemoniska diskursen som säger att sanningskonstituerande institutioner, såsom Kalla fakta, ska förhålla sig objektiva och utföra sina granskningar i enlighet med en vetenskaplig metod. Mer konkret säger den att Kalla fakta i sina undersökningar ska ta båda sidors *bästa* argument i beaktande. Därför är detta också vad Kalla fakta gör. Det visas ett klipp ur filmen Loose Change, där den officiella beskrivningen av WTC7:s kollaps ifrågasätts, medan berättarrösten förklarar:

I Loose Change hävdas också att tvillingtornen var apterade med sprängmedel, och alltså inte kollapsade på grund av bränderna efter flygplanen. Det sätt tornen faller samman på anför som bevis. Hastigheten i kollapserna motsvarar fritt fall, vilket sägs vara omöjligt om man inte spränger alla bärande delar samtidigt.

Men Loose Change lägger störst vikt vid mysteriet kring byggnad 7 i World Trade Center. På eftermiddagen den elfte september, nästan sju timmar efter tvillingtornens kollapser, rasade också 47-våningshuset ihop, utan att ha träffats av något flygplan. [...] I regeringens utredning fanns ingen förklaring till byggnad 7-kollapsen – Loose Change presenterar en egen: det handlade om en så kallad kontrollerad rivning. Enbart sprängmedel kan orsaka kollapser som den här, och tittaren får själv jämföra med andra kontrollerade rivningar.

Kalla fakta ger en översikt över kärnan av motdiskursens argumentation. Ändå förblir programmet troget den hegemoniska diskursen. Kalla fak-

ta återger nämligen inte filmens budskap som om det vore sant. Programmet ställer sig inte bakom det som sägs, utan är mycket tydliga med att konstatera att det är *filmen Loose Change* som kritiserar den officiella berättelsen om attackerna mot USA den elfte september 2001. Berättarrösten förtydligar att “*Loose Change* hävda[r]...” och “...*Loose Change* lägger störst vikt vid...” Detta är en *ironisering* från den hegemoniska diskursens sida. Kalla fakta säger inte rent ut att motdiskursen har fel, utan understryker att åsikterna är *Loose Changes* egna och förtydligar att de själva inte står bakom dem. Därmed antyder de också att ståndpunkterna är felaktiga. Så även om ut-sagan “*Loose Change* hävda[r]...” till sin form är objektiv, är dess mening tydligt utslutande. Kalla fakta har sagt en sak, men varit *ironiska* och menat någonting helt annat. En ironisering som den här, är naturligtvis mycket vanlig, och har inom kort upprepats så många gånger att den blir till en *kommentar*.

Den hegemoniska diskursens övertag i striden mot sin motdiskurs blir allt tydligare i nästa del av Kalla faktas reportage. Ingen företrädare för den officiella berättelsen om vad som hände med WTC7 kommer till tals efter Loose Changes anklagande ord. Istället intervjuar Kalla fakta en brittisk kolumnist vid dagstidningen the Times, David Aaronovitch. Denne talar inte om någon av skyskraporna. Istället frågar Kalla fakta vad han anser om Sanningsrörelsen som sådan. Det här är hur Kalla fakta introducerar honom, och vad han säger:

Vem är egentligen avsändaren till [budskapet i Loose Change]? Vi tar hjälp av David Aaronovitch, politisk kolumnist i den brittiska dagstidningen the Times. Han har studerat Sanningsrörelsen och Loose Change, och han ser stora risker.

[David Aaronovitch:] – Den liknar i väldigt hög grad en trosbaserad rörelse, en religion, eller en religiös sekt. Eller en sån där organisation långt ute på vänsterkanten där det finns mycket... Där det finns en stark känslomässig bindning till trossystemet.⁷⁶

Istället för att svara på motdiskursens inlägg, antyder Kalla fakta att personerna som företräder den är opålitliga. Egentligen är det bara Kalla

⁷⁶I analysen av de tre TV-programmen kommer jag genomgående att följa den översättning som föreslås i de svenska undertexterna, eftersom den versionen är den diskursproducerande. Eventuella stavfel eller grammatiska fel rättar jag och skriver [inom hakparentes].

fakta som säger att David Aaronovich påstår att “Sanningsrörelsen *liknar i väldigt hög grad* en trosbaserad rörelse, en religion, eller en religiös sekt. Ändå är det tydligt att Kalla fakta håller detta påstående för mer troligt än de ståndpunkter som ventileras i Loose Change. När en auktoritet förklarar att företrädare för en motdiskurs är sekterister, görs det nämligen med fördel via antydningar. Tydligt utsagda personliga påhopp väcker större medömkan för motdebattören, fler kritiska tankar rörande själva argumentationen och Granskningsnämndens strålkastarljus. Denna regel är något alla hegemoniska diskurser förhåller sig till. Därför tar de till *ironisering*, och låter bara antyda sekterism, medan de egentligen menar att den föreligger utan minsta tvivel.

Inpasset är en variant på en ritualiserad och ritualiserande *kommentar*. Upprepade gånger under analysen av de tre TV-programmen kommer berättelsen återkomma: företrädarna för Sanningsrörelsen har bestämt sig för att saker och ting förhåller sig på ett visst sätt, varefter de dogmatiskt och med närmast religiös övertygelse försöker pressa in världen så att den passar i denna nya ram. Förhållningssättet är fanatiskt, trångsint och ovetenskapligt. Samma kommentar fast i omvänd riktning är för övrigt lika vanlig i motdiskursen. I TV-programmen som jag analyserar är den förstas svår att finna, eftersom de, som jag kommer visa, är dominerade av den hegemoniska diskursen, men på obskyra Internetsidor med låg trovärdighet ekar och förfäktas den. I båda fallen syftar den till att *dehumanisera* motståndarsidan.

Kalla fakta väljer att spinna vidare på David Aaronovitchs tråd om Sanningsrörelsen som en “religiös sekt” i sitt nästa inlägg. Då lämnar Kalla fakta Storbritannien och hälsar på i Kalifornien för att se vilka som är “hjärnorna bakom den världsomspännande konspirationsteorin”. För om det finns en “sekt” måste det förstås finnas en sektledare. Kalla fakta träffar Dylan Avery, skaparen av filmen Loose Change. Detta är den del av intervjun med honom som visas först:

[Dylan Avery:] – Jag hade aldrig trott att jag skulle bli nån sorts ledare och få mejl hela tiden: “Du och din film har förändrat mitt liv.” Det är sanslöst vilket inflytande den har än idag på människor och deras liv.

Kalla fakta låter Dylan Avery iklä sig rollen som sektledare, och spinner alltså vidare på David Aaronovitchs kommentar som förklarar att förespråkare för motdiskursen inte är normala medborgare. Om någon tvivlade på att Sanningsrörelsen är en religiös sekt, måste de ha blivit övertygade vid det här

laget. För att ytterligare *dehumanisera* motdiskursen, låter den hegemoniska diskursen Kalla fakta tala med “sanningsrörelsens inofficielle ledare”, David Ray Griffin. Denne närmar sig åter den springande punkten: diskussionen om varför WTC7 kollapsade:

[David Ray Griffin:] – Jag vet att sprängmedel av nåt slag måste ha placerats ut i byggnaden. Det är extremt osannolikt att utländska terrorister skulle ha kunnat vistas i byggnaden så lång tid som det tog att placera ut sprängmedlen. När man inser att byggnaden rasade på grund av sprängmedel – precis som tvillingtornen – förstår man att det måste ha varit ett insiderjobb. “Av vem då?”

[Kalla faktas reporter:] – Det är en viktig fråga.

[David Ray Griffin:] – Ja, och därför behövs det en utredning. Vi vet tillräckligt för att kräva en. Vi vill veta vem som ledde insiderjobbet.

Återigen tillgriper den hegemoniska diskursen *stråmanisering* för att förtrycka sin motdiskurs. Dessutom ser vi hur den använder diskursen som har *humaniserat* USA för oss. Kalla faktas reporter håller sig inte till huvudfrågan: vad det var som orsakade de tre skyskrapornas kollaps. Istället frågar reportern om möjliga implikationer av en alternativ beskrivning av kollapserna. Med *ironisering* låter den hegemoniska diskursen antyda att motdiskursen hävdar absurditeten att USA själva skulle ligga bakom attackerna. Och denna implikation behöver Kalla fakta inte presentera några argument emot: diskursen som säger att USA är ett land med en god vilja är på tårna och så kraftfull att den bara behöver blinka till i TV-rutan för att tittarna ska förstå att Griffin har fel.

Men motdiskursen, som hävdar en alternativ beskrivning av WTC7:s kollaps, har ett motdrag, som i förstone verkar vara ett starkt maktmedel i kampen mot den hegemoniska diskursen. Foucault hävdade att *vetenskapen* är diskursernas främsta vapen, och det är just vad motdiskursen tillgriper. Den danske kemisten Niels Harrit har funnit rester av sprängmedlet nanotermit i dammet på New Yorks gator. Om Foucault, å ena sidan, hade rätt när han framhöll vetenskapen som diskursernas performativa scen, kommer motdiskursen nu att återkomma starkt i striden mot den hegemoniska diskursen. Jag, å andra sidan, menar att media lätt kan kasta tvivel över vetenskapens

ord, och att den hegemoniska diskursen fortfarande har en stor fördel. Så här går det när TV4:s Kalla fakta möter kemisten Niels Harrit:

[Niels Harrit] visar oss påsar med dammrester från World Trade Center-kollapserna. Han berättar att han undersökt dammet med avancerade mikroskop, och han säger att bilderna visar rester av oreagerad nanotermit, ett mycket ovanligt och avancerat sprängmedel.

[Niels Harrit:] – Nanotermit är en bred beteckning på ett energetiskt material. Det kan användas till mycket. Det utvecklar värme. Det kan användas som sprängmedel. Och också som... raketbränsle. Det är framtidens sprängmedel, och det kallas “mindre, billigare och grymmare”. Det är utan tvekan framtidens sprängmedel.

[Kalla faktas reporter:] – Men i dina ögon är det fullkomligt vetenskapligt belagt att det här fanns med när World Trade Center...

[Niels Harrit:] – I dammet. Ja. Och det borde det inte.

Motdiskursen må ha kemisten Harrit på sin sida, men den hegemoniska diskursen nedgör honom med lätthet. Kalla fakta konstaterar att han visar dem “påsar med dammrester, och de visar bilder på kemisten när han håller i genomskinliga plastpåsar med ett askliknande pulver. Kalla faktas tittare förstår poängen: Niels Harrit kan ha funnit sitt damm var som helst. Tydligast framträder den hegemoniska diskursen i Kalla faktas reporters bekräftande frågor. Vanligtvis formuleras sådana frågor som: “*kommer* Fredrik Reinfeldt att avgå som statsminister?” “*kan* stamceller komma att bota cancer?” eller “*är* det den skyldige ni har gripit?” Men när Sanningsrörelsen ställs till svars, formuleras den bekräftande frågan: “[m]en *i dina ögon är det fullkomligt vetenskapligt belagt att* [nanotermit] fanns med när World Trade Center [kollapsade]?” Det ifrågasätts plötsligt om resultatet är “fullkomligt vetenskapligt belagt. Dessutom antyds att svaret bara är något som gäller i just Niels Harrits ögon. Vetenskapsmannen är förlöjligad, men den hegemoniska diskursen är inte nöjd. *Via media* vill den förstöra hans rykte också inom vetenskapen. Kalla faktas inslag om Niels Harrit fortsätter:

Niels Harrit fick sitt resultat publicerat i The Open Chemical Physics Journal, en vetenskaplig tidskrift på Internet. Allt som publiceras i tidskriften uppges vara faktagranskat och godkänt av

experter. Vi ringer professor Marie-Paule Pileni, den som sägs ha faktagranskat och godkänt Niels Harrits artikel. Men Pileni säger att det här inte stämmer. Hon påstår att hon överhuvudtaget aldrig sett artikeln innan den publicerades.

[Marie-Paule Pileni:] – Jag såg artikeln på nätet och tog genast avstånd från den.

Pileni är expert på just nanomaterial, och efter att ha läst Niels Harrits artikel underkänner hon innehållet.

[Marie-Paule Pileni:] – Det känns som en ren provokation. Den är inte vetenskaplig. Det är varken fysisk kemi eller kemisk fysik. Jag tyckte också att artikeln var dåligt skriven och inte objektiv.

Vanligtvis litar media på den vetenskapsman som tillfrågas. För att stödja hans påståenden nämns till vilket universitet hen är knutet och vilken tjänst hen har. Att forskarvärlden hyser också andra åsikter är någonting som mediekonsumenten förväntas förstå själv. Men den hegemoniska diskursen som säger att de tre skyskraporna kollapsade som följd av bränderna som orsakades av de två flygplanen som kraschade in i två av dem, är så stark jämfört med sin motdiskurs, att alla påståenden som talar emot den måste sägas emot. Kalla fakta väljer att fråga en annan vetenskapsman, Marie-Paule Pileni, som underkänner artikeln där Harrit har presenterat sina resultat. Hon säger visserligen ingenting om resultaten i sig, men den bokstavliga slutsatsen som Kalla fakta drar är ändå att Pileni “underkänner innehållet”. Den egentliga slutsatsen är förstås att Niels Harrit har fel. Kalla fakta ger ytterligare belägg för detta.

Vi skickar artikeln till två ledande sprängämnesexperter. Ingen vill bli intervjuad, de är oroliga för att hamna på Sanningsrörelsens fiendelista. Men i skriftliga analyser av Niels Harrits artikel skriver de bland annat:

[Återgivning av den skriftliga analysen från expert nr 1:] – Med tanke på [nanotermit] låga densitet skulle det innebära volymer motsvarande flera kontor proppfulla med nanotermit. Hur skulle man kunna föra in detta i byggnaderna obemärkt?

[Återgivning av den skriftliga analysen från expert nr 2:] – Rester av “nanotermit” skulle man hitta överallt där man har betong och

stål – dammet från betong och stål innehåller ju samma ämnen som [nanotermit].

Två observationer går att göra från ovanstående citat. Den första är att Kalla fakta tar *dehumaniseringen* av Sanningsrörelsen till en ny nivå. Omärkligt har karaktären på sekten förändrats till det värre. Dylan Avery, David Ray Griffin och Niels Harrit har hittills i Kalla faktas reportage framstått som fanatiska original. Kalla fakta har, som vi har sett, varit tydliga med att deras idéer har varit märkliga och rentav felaktiga, men de har ändå målats upp som snälla, fredliga och välmenande. Men i ovanstående citat gör den hegemoniska diskursen, åter via *ironisering*, klart att Sanningsrörelsen också är *farliga* och att man bör akta sig för att “hamna på [deras] *fiendelista*”. Den hegemoniska diskursen visar att alla medel är tillåtna i kampen mot sin motdiskurs. Den andra observationen från ovanstående citat är inte lika subtil. Det står tydligt att ytterligare ett par vetenskapsmän säger emot Niels Harrits resultat. Den hegemoniska diskursen kräver av Kalla fakta att de samlar ihop forskare som försvarar den gentemot dess motdiskurs.

En fråga som uppkommer efter att Kalla fakta har samlat material från Marie-Paule Pileni och de två “ledande sprängämnesexperterna” som inte nämns vid namn, är om jag ändå inte har fel när jag utnämner *media* till den främsta diskursproducenten framför vetenskapen, som Foucault framhåll som viktigast. Är Kalla faktas reportage inte i själva verket ett argument för Foucaults ståndpunkt? Jag tycker inte det. Innehållet i Kalla faktas reportage är inte nödvändigtvis representativt för hela forskarsamhället. Det är ett urval som är gjort av Kalla faktas redaktion, för att spegla den bild som den hegemoniska diskursen kräver att TV4 ska visa. Om Marie-Paule Pileni hade hyllat Niels Harrits arbete istället för att kritisera det, skulle inte Kalla faktas reportage ha förändrats. Kalla fakta skulle bara ha intervjuat en annan forskare till sitt program. Kalla faktas ståndpunkt är desto viktigare för den sociala praktiken. Just därför är det omöjligt för programmet att skifta uppfattning – om någon i redaktionen hade uttryckt en divergerande åsikt hade den hegemoniska diskursen tvingat hen från sin plats. Så stor betydelse har media i allmänhet och Kalla fakta i synnerhet för diskursproduktionen.

Efter inslaget med Niels Harrit låter Kalla fakta David Aaronovitch knyta ihop säcken. Denne “anser att [Sanningsrörelsen] inte har ett enda bevis för sina teorier”.

[David Aaronovitch:] – [Loose Change] är en ren propagandafilm.
Den argumenterar för en bestämd åsikt och sånt som talar emot

tas inte upp. Risken är att den fjärmar folk från verkligheten. Får dem att se problem på fel ställen och ge fel människor skulden för sånt som händer. Får dem att... Vissa människor kan nog radikaliseras och kanske bli våldsamma, och våldsamma motståndare till demokratin. Det är farligt. På lång sikt är det en möjlig konsekvens.

Två observationer är viktiga att göra också här. För det första blir det i slutet av Kalla faktas program tydligt vad Aaronovitch har för roll i programmet. Han är den opartistiske kommentatorn vars ord står över alla andras i programmet. Därmed är allting som *han* har sagt av särskilt stor vikt, och TV-tittarna förstår att *hans* bedömning att Sanningsrörelsen liknar “en trosbaserad rörelse, en religion, eller en religiös sekt” är sant. Den hegemoniska diskursen har lyckats producera en sanning. För det andra utvecklas berättelsen om den *farliga* Sanningsrörelsen. Företrädare för Sanningsrörelsen kan “radikaliserats” och bli “våldsamma motståndare till demokratin”. Aaronovitch uttalar bara insinuationer, men den hegemoniska diskursen vet att utnyttja *ironisering* – den egentliga meningen bakom Aaronovitchs ord är att Sanningsrörelsen är farlig. Motdiskursen *dehumaniseras*.

Kalla fakta påminner om att 300 000 människor har svarat att de tror att den amerikanska regeringen ligger bakom attentaten den elfte september 2001. Sedan låter man Mikael Cromsjö, den informelle ledaren för Sanningsrörelsen i Sverige, komma till tals. Han talar om en “sanningsrevolution”. David Ray Griffin får komma till tals igen. Han säger att sanningsrörelsen har 10 procents chans att få till en ny, oberoende undersökning av attentaten. Hans slutord blir:

[David Ray Griffin] – “10 procent är värt att slåss för.”

Kalla fakta föreslår i sin översättning av Griffins ord att han är beredd att “slåss” för det han tror på. Detta är helt i linje med den bild som har byggts upp av motdiskursen som farlig. En mer moderat översättning av Griffins ord⁷⁷ vore kanske att han vill “kämpa” för sin sak, men den hegemoniska diskursen vill inte veta av några sådana eftergifter för sin motdiskurs.

⁷⁷På originalspråk säger Griffin: “ten percent is worth fighting for”.

4.3 Kalla faktas andra program: “Sanningsrörelsen – makthavarna”

En vecka efter det första programmet sändes Kalla faktas andra reportage om Sanningsrörelsen⁷⁸. Så här introducerades det av Peter Lindgren:

Ikväll fortsätter vi syna den så kallade sanningsrörelsen som hävdar att den amerikanska regeringen själv var inblandad i terrorattackerna i USA den elfte september 2001. [Kalla fakta] har sökt de krafter som ligger bakom rörelsen och som stöttar rörelsen, funnit högt uppsatta politiker, Hollywoodkändisar och dessutom mer extrema grupperingar. Och nu visar [vår] granskning att den här konspirationsteorin letat sig ända in till den svenska riksdagen.

Tre tydliga förändringar går att skönja i Lindgrens introduktion. För det första visar den att Kalla fakta kommer bygga vidare på den stämning som anlades i slutet av det förra reportaget: den som visar att företrädarna för Sanningsrörelsen är farliga. Lindgren framställer motdiskursen som en epidemi som sprider sig i samhället och måste stoppas, och Kalla faktas uppgift blir att identifiera samhällets sjuka delar. För det andra lyckas den hegemoniska diskursen ta *stråmaniseringen* till en ny nivå. Kalla fakta koncentrerar sig aldrig på WTC7:s kollaps, men i det första reportaget finns ändå ett fokus på eventuella sprängmedel i de två tvillingtornen. Men också dessa påståenden är lite för ointressanta för den hegemoniska diskursen. Motdiskursen har därför tvingats dra den intressanta, men svagare underbyggda, slutsatsen att den amerikanska regeringen stod bakom attackerna mot sitt folk. *Detta* är *stråmannen* som Kalla fakta lägger under lupp i sitt andra reportage. För det tredje frågar sig Kalla fakta inte längre om Sanningsrörelsen är konspirationsteoretiker eller inte. Programmets avsikt är snarare att undersöka hur långt “den här konspirationsteorin” har letat sig i samhället.

Och Kalla fakta presenterar huvudmålet direkt: en vänsterpartistisk riksdagsman, Egon Frid, har på sin blogg uttryckt sympati för Sanningsrörelsens arbete. Detta är någonting Kalla fakta tar fasta på. Programmets reporter ringer upprepade gånger Frid och önskar en intervju, men denne avböjer eftersom “det är en omöjlig debatt” och han “inte har de politiska mandaten”. Uppenbart otillfredsställda väljer Kalla fakta att låta Egon Frid vara.

⁷⁸(TV4, 2009b)

Men frågan kvarstår: “vad är det egentligen som en av Sveriges riksdagsledamöter anslutit sig till?” För att svara på den frågan beger sig Kalla fakta till ABF⁷⁹, där David Ray Griffin håller en föreläsning för Sanningsrörelsens sak. En större publik än väntat har samlats, på grund av uppståndelsen efter en kulturkommentar av Torbjörn Elensky⁸⁰ i Dagens Nyheter. I Kalla fakta förklarar Elensky:

[Torbjörn Elensky:] – Jag tyckte att det var anmärkningsvärt att ABF med sin stora folkbildningstradition väljer att bjuda in en person som är helt utanför allt vad folkbildningstradition heter. Ja, jag har svårt att förstå vad som var så extremt provocerande, eventuellt var det kopplingen som gjordes mellan antisemitism och förintelseförnekande och 9/11 – Truth-rörelsen – som jag gjorde.

Elensky kommer framledes, både som kommentator i Kalla faktas andra reportage och som medsittare i SVT:s Debatt, vara en ivrig förfäktare av en särskild *stråman* och *kommentar* i striden mellan den hegemoniska diskursen som säger att WTC7 kollapsade som följd av de bränder som uppkom vid de två tvillingtornens ras och dess motdiskurs. I tystnaden som den hegemoniska diskursen belägrar motdiskursen med när denna säger att WTC7 kollapsade till följd av en kontrollerad rivning, hittar företrädare för motdiskursen på stråmän för att fånga den hegemoniska diskursens intresse. Bland annat hörs de som påstår att den israeliska underrättelsetjänsten Mossad står bakom terrordåden den elfte september för att ställa arabvärlden i allas blickfång. Det är detta påstående som den hegemoniska diskursen genom Elensky tar fasta på i dennes citat ovan.

Den hegemoniska diskursen har *dehumaniserat* motdiskursen, och jämfört den senare med “antisemitism” och “förintelseförnekande”. Motdiskursen har dock ett försvar: den hegemoniska diskursen får inte verka alltför fritt i ett sanningsökande organ som Kalla fakta, för då kommer tittarna att börja tvivla på programmets giltighet. Därför måste Kalla fakta hålla sig försiktiga till Elenskys ord, och låta David Ray Griffin svara:

[David Ray Griffin:] – En befängd anklagelse som görs för att försöka skrämja bort folk och säga: “Det här är otäcka människor!” Han vet inget om mig.

⁷⁹Arbetarnas BildningsFörbund.

⁸⁰(Dagens Nyheter, 2009)

Kalla fakta har alltså låtit Griffin svara på kommentaren att hans rörelse är antisemitisk. Detta är ett klart framsteg för motdiskursen. Men snart får den hegemoniska diskursen överhanden igen. Efter Griffins replik visar Kalla fakta ett klipp från föreläsningen, där publiken får ställa frågor till Griffin. En man kliver fram och föreslår att “allting började” med “sex generationer av släkten Rothschild” och att det fortsatte med “sionism, frimurare, neokonservativa.” Kalla fakta förtydligar själva:

Mannen frågar David Ray Griffin om han också anser att Israel är inblandat i elfte september-attackerna, om det är sionister som styr världspolitiken, och om den judiska makteliten har hindrat Sanningsrörelsen från att nå ut i de stora medierna.

Kalla fakta låter höra ännu några av frågeställarens ord. Denne påstår att “folk som Obama... i princip har ett sionistiskt kabinet...” Därefter klipper Kalla fakta in Griffins svar:

[David Ray Griffin:] – När det gäller detaljerna omkring de namn ni nämnde, så tänker jag inte... Jag har inte studerat dem närmare...

[Någon i publiken:] – Gör det!

[David Ray Griffin:] – Så jag kan inte säga något definitivt.⁸¹

Kalla fakta har sått ett frö av tvivel i TV-tittarnas undermedvetna: kan det vara så att Sanningsrörelsens påståenden är antisemitiska? Programmet säger det naturligtvis inte rent ut, men med *ironisering*. Det antyds, eller så låter programmet kommentatorn Torbjörn Elensky uttala orden. Meningen framgår ändå klart till tittarna: motdiskursens påståenden är antisemitiska. Eller, som det uttrycks i en annan del av intervjun med Elensky:

[Torbjörn Elensky] – [D]et handlar om den minsta gemensamma nämnaren vad gäller just det här fallet, om att ge judarna skulden,

⁸¹I det färdigklippa programmet försöker Kalla fakta göra gällande att David Ray Griffins svar är riktat till den frågeställare som nämnde familjen Rothschild och Obama. Så är dock inte fallet. Vid en närmare granskning syns att Griffins citerade svar inte hör ihop med den citerade frågeställaren. Istället för att vända sig mot platsen där frågeställaren sitter står Griffin nämligen med blicken fäst vid en annan person, långt upp i föreläsningssalen, och svarar alldeles uppenbart på *dennes* fråga. Men detta behöver förstås inte betyda mer än att Griffins originalsvar har kommit bort i klippningen och har bytts ut mot ett likvärdigt.

ytterst. Och med judarna, Sionismen kallar de det för, men de menar judarna. För de här människorna, det är världskapitalismen, världskapitalet, alltifrån Bonniers till Wall Street – allting är det judarna som står bakom. Det är rena, alltså, nazi-liknande idéer.

Kalla fakta ställde sig frågan vad det var för rörelse som en av Sveriges riksdagsledamöter hade anslutit sig till. Elensky har givit dem svaret. Rörelsen som vänsterpartisten Egon Frid sympatiserar med är en “antisemitisk”, “förintelseförnekande”, “nazi-liknande” rörelse. Och sedan Kalla faktas första program vet vi redan att Sanningsrörelsen är potentiellt våldsam och att till och med vetenskapsmän med stor integritet undviker att låta sig intervjuas av skräck för att hamna på “rörelsens fiendelista”. Motdiskursen är *dehumaniserad*. Den hegemoniska diskursen har gjort klart att motdiskursen är en sjukdom som måste bekämpas.

Kalla fakta ger sig av över Atlanten igen. I USA får motdiskursen andrum när skådespelaren Charlie Sheen uttrycker sin misstro mot den vedertagna förklaringen av det som hände i landet den elfte september 2001. Kalla fakta låter dessutom räkna upp en handfull berömdheter av dem som står på Sheens sida. Den hegemoniska diskursen har naturligtvis ännu ett motdrag. När Kalla faktas andra reportage sänds har det gått en månad sedan har Norska Nobelkommittén annonserade att president Barack Obama skulle få Nobels fredspris. Det var på tiden då presidentens förtroende var som störst. Den hegemoniska diskursen väljer därför honom som förespråkare för sin sak. Med all sin pondus och trovärdighet får han stå som motpol till motdiskursens Charlie Sheen.

[Barack Obama:] – Låt oss vara tydliga: al-Qaida dödade nästan 3000 människor den dagen. Offren var oskyldiga män, kvinnor och barn från USA och många andra länder. De hade inte gjort något för att skada någon annan. Ändå valde al-Qaida att hänsynslöst mörda dem. De tog på sig skulden och de säger än idag att de planerar mord i stor skala.

Vi kan dra två slutsatser. För det första ser vi återigen hur tätt sammanbunden diskursen som säger att USA är i grunden gott och som har haft Obama som främsta omslagspojke under några år, är med den hegemoniska diskursen som säger att WTC7 kollapsade till följd av omfattande bränder.

För det andra märker vi hur kraftfull den senare faktiskt är, när den lyckas placera presidenten – en av världens då mest betrodda personer – som företrädare för sin sak.

Jag hävdar att media är den främsta diskursproducenten i samhället, till skillnad från Foucault som framhåller vetenskapen som den viktigaste. Jag har redan visat att media lätt nedtrycker vetenskapsmän. Nu kommer jag visa att media likaledes kan förändra politikens åsikter. Kalla fakta har nämligen ställts inför ännu ett prov av den hegemoniska diskursen som säger att WTC7 kollapsade till följd av omfattande bränder: den kräver av Kalla fakta att programmet ska sätta vänsterpartisten Egon Frid på plats. Något annat vore inte rätt. Det har visat sig i Kalla faktas reportage att Sanningsrörelsen är antisemitisk och farlig – då måste de naturligtvis följa upp sina resultat och ifrågasätta de politiker som står bakom rörelsen.

För att kunna nå Egon Frid tar Kalla fakta först kontakt med Alice Åström, gruppleddare för Vänsterpartiet i riksdagen. Hon är tydlig med att Vänsterpartiet inte delar Sanningsrörelsens åsikter:

[Alice Åström:] – För mig är det självklart att vi i Vänsterpartiet som parti, vi grundar vår politik på fakta och inte på olika konspirationsteorier, så att, det innebär ju givetvis att jag tycker att han definitivt ska tänka om och faktiskt ta avstånd.

[Kalla faktas reporter:] – Han vill ju heller inte bli intervjuad av oss i det här ärendet. Tycker du att han har en skyldighet att förklara hur han har resonerat?

[Alice Åström:] – Ja, jag tycker att som riksdagsledamot, om man har skrivit under någonting sånt här som kan få effekter, så är det väl ganska rimligt att man svarar på frågorna.

Efter Kalla faktas intervju med Alice Åström pratar hon med Egon Frid. De kommer överens om att “det är bättre att göra intervjun än att inte göra den.” Om de har kommit överens om något mer framgår inte direkt, men Egon Frid är förtegen om Sanningsrörelsen. Han säger att det var ett misstag att skriva på uppropet och att han inte förstod vad det var förrän det var försent. På frågan varför han inte har dragit tillbaka det blogginlägg där han har uttryckt tycke för Sanningsrörelsens idéer, svarar han att han aldrig skulle “mörka” någonting i sitt förflutna. Att göra det vore värre än något annat. Kalla fakta har alltså lyckats tvinga Egon Frid att göra avbön på sina åsikter. Den hegemoniska diskursen är dock inte helt nöjd.

Den stora frågan känns fortfarande obesvarad. Var står egentligen Egon Frid? Underkänner han den officiella förklaringen att al-Qaida låg bakom elfte september-attackerna?

Egon Frid har förklarat att han inte kommer vända sig till Sanningsrörelsen igen. Det verkar som att han har lovat sin gruppledare att inte befatta sig med dessa idéer längre. Han får till och med sitt namn struket från den lista med framstående personer som står bakom Sanningsrörelsen. Han kan inte göra mer för att visa att han tror på den officiella berättelsen. *Via media* kan den hegemoniska diskursen styra Egon Frids handlingar hur den vill. Men den är fortfarande otillfredsställd. Den hegemoniska diskursen misstänker att Egon Frid *i hemlighet* hyser otillbörliga tankar om attentaten mot USA den elfte september 2001, och låter Kalla fakta fortsätta intervjun:

[Kalla faktas reporter:] – Vem låg bakom elfte september-attackerna?

[Egon Frid:] – Jag har ingen anledning att svara på det. Det finns en officiell utredning och jag... Jag får ta konsekvenserna av att jag har skrivit på det här uppropet. För mig finns idag den officiella utredningen.

[Kalla faktas reporter:] – Och den tror du på?

[Egon Frid:] – Det är den vi har att hålla oss till.

[Kalla faktas reporter:] – Ja, men tror du på den?

[Egon Frid:] – Ja.

Egon Frid håller inne med någonting han vet att han inte får säga. Om han säger det kommer den hegemoniska diskursen ödelägga hans politiska karriär. Därför låtsas han att han står bakom den hegemoniska diskursen. För i vårt samhälle får politikerna inte tänka vad som helst. Det ser den hegemoniska diskursen till. Och om den misstänker att någon tänker fel, tar den media till hjälp för att se till att hen ändrar sig.

Efter korsförhøret med Egon Frid låter Kalla fakta TV-tittarna höra allvarlig musik. Sedan visas en del av en intervju med Erik Åsard, professor i Nordamerikastudier.

[Erik Åsard:] – Blir de farliga vid något moment? Ja, möjligen om de når upp till beslutsfattare i centrala positioner, som börjar tro på vissa teorier om omvärlden och de stora händelserna, och ska

fatta beslut utifrån verklighetsuppfattningar som kan vara helt felaktiga. Då börjar vi nå ett stadium där det är fara å färde.

Den hegemoniska diskursen har med Kalla fakta låtit tittarna förstå att det är "fara å färde" när motdiskursen fritt får predika sina åsikter på Internet. Sanningsrörelsen är inte bara en religiös sekt. Det är en farlig, antisemitisk, nazi-liknande sekt. Kalla fakta har visat det svenska folket hur den hemska verkligheten ser ut. Nu gäller det att det svenska folket ser upp när det surfar på nätet.

4.4 Debatt i SVT

Efter Kalla faktas två reportage om Sanningsrörelsen och elfte september tog också programmet Debatt på SVT upp ämnet⁸². Det här är programledaren Belinda Olssons introduktion:

[Belinda:] – Tisdag kväll, välkomna till Debatt. Var det inte al-Qaida som låg bakom terrorattacken mot USA, elfte september 2001? Ja, jag bara undrar, därför att var femte svensk under trettio år tänker att det kan ha varit den amerikanska regeringen som låg bakom. Det här visar en undersökning som TV4:s samhällsgranskande magasin Kalla fakta har gjort. Är det här ett uttryck för sund misstro mot etablissemanget, eller är de unga lurade av en rörelse som klipper och klistrar i sanningen? Vi ska prata om det ikväll.

Den huvudsakliga frågan verkar vara om det var al-Qaida eller USA som låg bakom terrorattackerna den elfte september 2001. Ytterligare stöd för det går att finna i Belindas⁸³ frågor och inpass⁸⁴ under debattens gång. Allt som oftast låter hon debatten ha sin gilla gång, men ett tjugotal gånger under programmet leder hon in talaren på ett annat spår som ett flertal gånger syftar till att svara på frågan vem som var skyldig till attackerna. Så

⁸²(Sveriges Television, 2009)

⁸³I programmet tilltalar debattörerna varandra vid förnamn. Denna praxis kommer jag åtfölja i denna analys.

⁸⁴I verbala strider som den här framstår debattörerna gärna som goda kålsupare. Då är det ofta intressantare att studera den objektiva moderatorns ord, för att tydligt se diskursernas kamp. Därför kommer jag endast undantagsvis lägga någon annan än just Belinda under lupp.

här låter det när hon avbryter Mikael Cromsjö, den inofficielle ledaren för Sanningsrörelsen:

[Mikael:] – Jag vet inte vad som hände, och jag tror inte på den officiella undersökningen, och jag tror att det finns massa sanningar där⁸⁵, jag ser massa sanningar, gör mina observationer, jag gör min research. Miljontals människor, alltså, tiotals miljoner människor är inte nöjda med det här, och de vill ha sanning. Visst, det finns de som påstår att de vet sanning – det finns alla möjliga teorier på vad som händer i världspolitik och liknande. På Internet samlas allt. Det finns absolut sanning där, eller, det finns sanning där, och det finns också rena stolpskott...

[Belinda:] – Men finns det någon som man kan peka ut som den som ljuger? Eller är det mer att du undrar, alltså...

[Mikael:] – Det går ju att se på fakta och se vad som brister till, i högst grad...

[Belinda:] – Och då är det den amerikanska regeringen som ljuger i det här fallet.

Det är tydligt att Belinda vill positionera Mikael bland dem som håller den amerikanska regeringen som skyldig för attentaten. Mikael själv tar ingen sådan ställning. Belinda försöker finna andra som hyser åsikten. En icke namngiven person håller en kortare utläggning om “alla de här konstiga grejerna” som hände den elfte september 2001. Hen blir avbruten av frågan:

[Belinda:] – Vad har du bildat dig för uppfattning då? Vem tror du ligger bakom?

Den hegemoniska diskursen känner vittringen av en lyckad *stråmanisering*. Den vill inte att diskussionen ska handla om WTC7. Den vill att debatten ska hållas mellan de som tror att al-Qaida stod bakom terrordåden, och de som menar att den amerikanska regeringen är skyldig. Men Sveriges Television är en objektiv sanningssökare, och som sådan måste kanalen vara opartisk. Därför försöker Belinda locka så många av motdiskursens anhängare som möjligt att uttala stråmännen. Hon lyckas inte helt och hållet. Fem av deltagarna vidhåller att de är ovetande om vad som har hänt och förespråkar

⁸⁵Här åsyftas Internet i allmänhet och www.vaken.se i synnerhet.

en vidare diskussion. De har alltså inte tagit ställning till Belindas fråga. Förutom dem kommer nio personer till tals under kvällen. Av dessa är åtta överens om att bara okritiska, naiva och blåögda personer tror att USA:s regering är skyldigt till attackerna mot det egna landet. En enda debattör står för åsikten att USA ligger bakom attentaten. Hon heter Maria. Så här låter det när Belinda Olsson ger henne ordet:

[Belinda:] – Vad tänker du om elfte september och vem som ligger bakom det?

[Maria:] – Jag tror att det är regeringen, USA:s regering, som ligger bakom det. För mig är det alldeles för mycket saker som inte stämmer, alltså hur tornen bara kunde falla ihop, alltså, hur de fann nanotermit, sprängmedel. Det är för mycket som inte stämmer.

[Belinda:] – Var har du hittat din information? Har du varit på nätet eller har du, liksom... Hur har du kommit till de här slutsatserna?

[Maria:] – Främst är det ju på nätet, för det är ju där du hittar sån information, du skulle aldrig kunna läsa om det i tidningen eller på TV. Där får vi ju bara se den officiella versionen.

Belinda kommer under debattens gång inte fråga någon av de åtta på motståndarsidan var de har hittat sin information. Den antas helt enkelt vara tillförlitlig. Att Belinda frågar Maria är däremot helt i sin ordning. Det är en typisk *kommentar* om motdiskursen som opålitliga. Ännu en sådan kommer direkt efter den första. Den börjar när Belinda tar in en av Marias meningsmotståndare, för att båda sidor ska komma till tals i debatten:

[Belinda:] – Mm. Jag tänkte kolla med Gustaf, som också är här. Delar du Marias uppfattning?

[Gustaf:] – Nej, det gör jag inte.

[Belinda:] – Vad tänker du då?

[Gustaf:] – Alltså, vad ska man säga... Det blir ju, al-Qaida, så att säga. Jag tycker hela den här Vakenrörelsen känns mer som... Ja man har liksom utgått från en idé om att: så här är det inte, och sen har man pysslat och knåpat med de sakerna som inte riktigt

stämmer eller är fullt förklarade än. För att det ska passa deras bild.

[Belinda:] – Du tycker att Maria är lite lurad?

[Gustaf:] – Ja.

[Belinda:] – Känner du dig lurad, Maria?

[Maria:] – Nä.

Tre observationer går att göra. För det första känner Maria sig återigen tvungen att försäkra Belinda om att hon verkligen har varit källkritisk när hon har dragit sina slutsatser. Naturligtvis känner hon av att den hegemoniska diskursen tvingar henne till det. Den hegemoniska diskursen låter alla förstå att vem som än försvarar åsikten att den amerikanska regeringen stod bakom attackerna mot det egna landet kommer bli särskilt ifrågasatt. För det andra säger Gustaf att Sanningsrörelsen “pysslar och knåpar” – med andra ord antyder han att Maria ljuger. Någonting sådant får man inte säga i en vanlig debatt, utan att anföra tydliga bevis. Därför låter den hegemoniska diskursen Gustaf antyda det. TV-tittarna förstår ändå *ironiseringen* och inser att Maria är en lögnare. För det tredje föreslår Belinda att Maria kanske är “lite lurad.” Detta är inget oskyldigt skämt för trevnadens skull; Belinda hade aldrig frågat Maria om hon tycker att Gustaf är “lite lurad,” för det tillåter inte den hegemoniska diskursen. Man får inte försöka raljera över den rådande berättelsen om vad som hände den elfte september 2001 och dess förespråkare. Däremot är det kutym att antyda att de som tror på en alternativ beskrivning är lite naiva, blåögda och “lurade.”

Maria kommer till tals en enda gång till under debattens gång. Då låter det så här:

[Belinda:] – Maria, du vill in?

[Maria:] – Nu känns det liksom som en fajt...

[Belinda:] – Ja, hur känns det? Nu får du ju båda sidor. Det är väl intressant?

[Maria:] – Det är väldigt intressant, och just vem som kan dra den värsta konspirationsteorin – det känns som en liten tävling. Men jag tänker...

[Någon i publiken:] – Fast det här är ju fakta.

[Belinda:] – Vad tänker du? Nu får du prata.

[Maria:] – Jag tänker mer att: allt är inte svart och allt är inte vitt, så jag tänker att det ligger säkert något i vissa konspirationer. Sen är det vissa konspirationer som är helt, liksom... över huvudet, men jag tror ändå att man måste kunna ifrågasätta medierna, och det är det...

Belinda frågar Maria “hur det känns” att vara med i en debatt, som om hon försöker påtala fördelarna med att lära sig saker för en grundskoleelev. Hon frågar Maria om inte debatten är “intressant”, som om Maria i sitt vanliga liv befinner sig i en bubbla. Belinda påtalar dessutom att Maria får “båda sidor” och antyder att hon nog bara har tagit till sig av den ena sidan förut. Dessa antydningar är förstas tre *ironiseringar*. Den egentliga meningen är att ingen som anser att den amerikanska regeringen stod bakom attackerna mot det egna landet har tagit till sig av mer än en sida av debatten, och att de gör bäst i att vara mer vidsynta. I sin nästa replik försäkrar Belinda Maria om att hon ska få prata. Tonfallet är omhändertagande. Ingen annan blir så väl bemött av Belinda som Maria. Det är som om Belinda vill försäkra Maria om att hon visst respekterar åsikten att USA:s regering stod bakom attackerna den elfte september. Men detta är ännu en *ironisering*. Vad den hegemoniska diskursen visar med all tydlighet, är att Maria är ett barn. Ett barn som har börjat skrika mitt under middagen. Den hegemoniska diskursen låter Belinda gå och natta Maria så att de vuxna kan fortsätta sin diskussion efteråt. Maria är *dehumaniserad*, och ingen TV-tittare tar hennes åsikt på allvar.

Men även om Belinda Olsson uttryckligen har frågat sig om det var al-Qaida eller USA som stod bakom terrorattackerna den elfte september 2001 och trots att hon flera gånger aktivt har lett in samtalet på det spåret, är detta inte riktigt vad som debatteras i programmet. Den huvudsakliga frågeställningen handlar snarare om Sanningsrörelsens trovärdighet och huruvida det är rätt att ifrågasätta den officiella beskrivningen av vad som hände den elfte september 2001. I den frågan är fördelningen mellan debattörer jämnare: sex stycken står på sanningsrörelsens sida, mot åtta stycken på den andra. Ett flertal gånger styr Belinda in debatten på den frågan:

[Belinda:] – Men finns det inte nånting sunt ändå då, i att man – som Maria då – att man inte vill godta bara det som man...

Och:

[Belinda:] – Och är inte det rätt då? Du⁸⁶ har ju till och med varit chefredaktör på Expressen – är det inte bra då att de unga börjar ifrågasätta och letar efter egna...

Och:

[Belinda:] – Jag tänkte bara ta in Olle Häggström. Du är professor på Chalmers. Kan det finnas någonting bra – det finns ju ändå konspirationsteorier som har visat sig hålla, eller hur?

Och:

[Belinda:] – Jag skulle vilja fråga C-J⁸⁷ och Elensky⁸⁸ bara... Finns det inte någonting i det, att det blir ändå ett roligare debattklimat, när inte alla tycker samma?

Samtliga är exempel på när Belinda tar ordet styr debatten till denna fråga: finns det ändå inte någonting bra i att ifrågasätta samhällsordningen? Två saker är viktiga att observera. För det första är svaret Belindas frågor självklart för alla: visst ska vi ifrågasätta samhällsordningen. Det är en grundsten för demokratin i vårt land. Den hegemoniska diskursen vet att vi svarar så. Den hegemoniska diskurs som säger att WTC7 kollapsade som följd av omfattande bränder har inget intresse av att utmana den hegemoniska diskurs som säger att vi ska ifrågasätta samhällsordningen. Skälet till att den hegemoniska diskursen ändå kräver att Belinda ställer frågan, är att folk missbrukar sin skyldighet att ifrågasätta samhällsordningen, för att påstå att WTC7 kollapsade som följd av en kontrollerad rivning. Detta kommer till uttryck i den *ironiska* frågan: det finns väl “ändå” någonting bra med att vara kritisk? I Belindas sista fråga går det också att skymta en *dehumanisering*. Belinda förpassar konspirationsteoretikerna till underhållarnas skara när hon föreslår att de i alla fall gör “debattklimatet roligare”.

5 Slutsats

Den diskurs som säger att USA är det goda, frihetsälskande landet har växt fram under flera hundra år. Även om USA:s självbild länge har varit att det är

⁸⁶Belinda vänder sig här till Olle Wästberg.

⁸⁷C-J Åkerberg, grundare av bloggen tankebrott.nu.

⁸⁸Torbjörn Elensky.

frihetens land, blev denna bild förhärskande i världen först när USA räddade världen i två världskrig. I det senare fick världen skymta de dehumaniserade nazisterna. I rollen som deras nemesis, blev USA genom kontrastering än mer humaniserat för oss. Jag har hävdad att vår specifikt svenska rysskräck spelade en liknande roll för vår syn på USA. Ryssland, som vi så länge hade oroat oss för, fick under det Kalla kriget plötsligt en jämbördig fiende. USA blev återigen kontrasterad mot en dehumaniserad kombattant. Ett annat viktigt skäl för vår respekt till USA är den stora svenska emigrationen dit. Känslofyllda brev och över tid bibehållna släktrationer humaniserade landet för oss. Men den största orsaken till att vi håller USA som det goda, moraliska och frihetsälskande landet, är det kulturella inflytandet landet har haft för oss. Överallt har vi hört amerikanska berättelser. Dessa har genom alla berättelsers ironisering förklarat för oss att deras avsändare är precis som vi. Via media och populärkultur har USA humaniserats.

Det finns alltså en diskurs som säger att USA är det goda, frihetsälskande landet. I ljuset av denna diskurs har jag ställt mig frågan hur konspirationsteorier behandlas i svensk media. Frågan är alltså inte alls om bilden konspirationsteorierna speglar upp är sann eller falsk, utan om de tillåts eller exkluderas i den allmänna debatten. Som exempel har jag valt den konspirationsteori som säger att World Trade Center 7 utsattes för en kontrollerad sprängning. Och mycket riktigt har den blivit förtryckt av en hegemonisk diskurs som hävdar att skyskrapan kollapsade som följd av omfattande bränder.

Mitt teoretiska perspektiv har visat sig lyckosamt på fem punkter. För det första har den stora delen av diskursproduktionen ägt rum *i media och populärkultur*. Detta står i motsats till Foucault, som hävdade att vetenskapen var den främsta diskursproducenten. Något som särskilt understryker denna slutsats, är hur TV4:s Kalla fakta lyckades förminska och mystifiera den vetenskapsman som talade för konspirationsteorins sak. För det andra har begreppet *stråmanisering* visat sig mycket användbart i analysen av maktkampen mellan den hegemoniska diskursen och motdiskursen. Ideligen bemöter den hegemoniska diskursen motdiskursens företrädare med tystnad, vilket tvingar de senare att sträcka upp dåligt underbyggda stråmän för att höras. Debatten har sedan handlat om hur den hegemoniska diskursen argumenterar mot stråmännen. Därför utgör stråmanisering ett viktigt tillägg till Foucaults teori. För det tredje har diskurserna använt sig flitigt av *ironisering*. Denna metod har visat sig särskilt användbar när omgivande diskurser inte tillåter klarspråk. Också ironisering är därför ett viktigt bidrag till Foucaults teori. För det fjärde har min uppsats visat att rätten att defi-

niera sant och falskt, vilket Foucault framhöll som ett av diskursernas stora mål, kanske inte är så central. Diskursernas syfte är snarare att *humanisera* sig själva och *dehumanisera* sina motståndare. Detta har som effekt att den hegemoniska diskursens definition av sant och falskt blir den allenarådande, men det är blott en effekt av (de)humaniseringen. För det femte har uppsatsen ett par gånger visat prov på ytterligare en förfining av Foucaults teori. Det är nämligen inte så att intilliggande diskurser med nödvändighet sammanblandas. Istället kan de förhålla sig åtskilda och öka sin styrka genom den *kontrasterande* verkan de ger varandra.

6 Referenser

Alcoff, Linda Martin, 2008. Foucault's Philosophy of Science: Structures of Truth/Structures of Power. I Gary Guttings *Continental Philosophy of Science*. 211-222. Blackwell Publishing Ltd.

Alvesson, Mats och Sandberg, Jörgen, 2014. "Habitat and Habitus: Boxed-in versus Box-Breaking Research". I *Organization Studies*. Vol. 35(7) 967-987. SAGE Publications.

Armitage, David, 2007. *The Declaration of Independence: A Global History*. Harvard University Press.

Bacevich, Andrew J, 2008. *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. Macmillan.

Block, Eva, 1976. *Amerikabilden i svensk dagspress 1948-1968*. Gleerups.

Caute, David, 2003. *The Dancer Defects*. Oxford University Press.

Collins, Christopher, 2007. *Homeland Mythology: Biblical Narratives in American Culture*. Penn State Press.

Descombes, Vincent, 1988. *Modern fransk filosofi*. Röda bokförl.

Fenster, Mark, 2008. *Conspiracy Theories: Secrecy and Power in American Culture*. University of Minnesota Press.

- Foucault, Michel, 1972. *Vetandets arkeologi*. Bo Cavefors bokförlag.
- Foucault, Michel, 1973. *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Bonnier.
- Foucault, Michel, 1980. *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Arkiv förlag.
- Foucault, Michel, 1993. *Diskursens ordning*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Fukuyama, Francis. 2006. *After the Neocons: America at the Crossroads*. Profile books London.
- Ginzburg, Carlo, 1983. *Osten och maskarna: en 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen*. Ordfront.
- Gutting, Gary (ed.), 2008. *Continental philosophy of science*. John Wiley and Sons.
- Hofstadter, Richard, 1964. The Paranoid Style in American Politics. *Harper's Magazine*. 229(1374), 77-86.
- Mjöberg, Jöran, 2003. *Amerikansk gryning: politik och kultur i Nordamerika från 1500-talet till Lincoln*. Carlssons.
- Moberg, Vilhelm, 1951 [1949]. *Utvandrarna*. Bonnier.
- Moberg, Vilhelm, 1954 [1952]. *Invandrarna*. Bonnier.
- Moberg, Vilhelm, 1959. *Sista brevet till Sverige*. Bonnier.
- Myrdal, Alva och Myrdal, Gunnar, 1941. *Kontakt med Amerika*. Bonnier.
- National Institute of Standards and Technology, 2008. *Final Report on the Collapse of World Trade Center 7*. (2015.01.27).
http://www.nist.gov/customcf/get_pdf.cfm?pub_id=861610
- Nilsson, Sture, 1990. *Rysskräcken i Sverige: Fördomar och verklighet*. Samspråk Förlags AB.
- Nobelprize.org, 2009. *The Nobel Peace Prize for 2009*. (2015.01.27).

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/press.html

Ohlsson, Per T, 1992. *Over there: banden över Atlanten*. Timbro.

Rabinow, Paul, 1991. *The Foucault Reader*. Penguin London.

Ronström, Owe, 2008. Är du ryss, sork? Ryssar och rysskräck i Sverige. I Åke Sandströms *Ryss'n kummar! Symposium om ryssar och rysskräck på Gotland från Bodisco till Nordstream*. 121-132. Gotland University Press.

Rosenberg, Göran, 2004. *Friare kan ingen vara: den amerikanska idén från revolution till Reagan-och lite till*. Bonnier.

Runeberg, Johan Ludvig, 1963 [1848]. *Fänrik Ståls sägner*. Gleerups.

Schramm, Wilbur, 1964. *Mass Media and National Development: The Role of Information in the Developing Countries*. Stanford University Press.

Stempel, Carl et al., 2007. Media Use, Social Structure, and Belief in 9/11 Conspiracy Theories. *Journalism and Mass Communication*. 84(2) 353-372.

Sunstein, Cass och Vermeule, Adrian, 2009. Conspiracy Theories: Causes and Cures. *The Journal of Political Philosophy*. 17(2) 202-227.

Tunstall, Jeremy, 1977. *The media are American: Anglo-American media in the world*. Constable.

Wieck, Carl F, 2002. *Lincoln's Quest for Equality: The Road to Gettysburg*. Northern Illinois University Press.

Dags- och kvällspress

Expressen, 2013. *Zlatans attack efter debatten om bilpriset*. (2015.01.27).
<http://www.expressen.se/sport/fotboll/zlatans-attack-efter-debatten-om-bilpriset/>

Dagens Nyheter, 2009. *Torbjörn Elensky: "Ej folkbildning. Teorier om konspirationer stänger samtalet."* (2015.01.27).
<http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/torbjorn-elensky-ej-folkbildning-teorier-om-konspirationer-stanger-samtalet/>

Aftonbladet, 2001. *Tvillingtornens ras var oundvikligt*. (2015.01.27).
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10231697.ab>

Forskning och Framsteg, 2004. *Återkoppling: Miljöpartiet förlorade på varje säl*. (2015.01.27).
<http://fof.se/tidning/2004/6/aterkoppling-miljopartiet-forlorade-pa-varje-sal>

Svenska Dagbladet, 2014. *När rysskräcken satte klorna i Sverige*. (2015.01.27).
http://www.svd.se/kultur/understrecket/nar-rysskracken-satte-klorna-i-sverige_3389162.svd

TV-program och Youtubemedia

Avery, Dylan, 2007. *Loose Change*. (2015.01.27).
<https://www.youtube.com/watch?v=YsRm8M-q0jQ>

Gage, Richard, 2010. *Blueprint for Truth*. (2015.01.27).
<https://www.youtube.com/watch?v=aWSDggi4BPQ>

Sveriges Television, 2009. *Debatt*. (2015.01.27).
<http://www.youtube.com/watch?v=V9LfsWPyoQI> och
<http://www.youtube.com/watch?v=lrJ9Kg1dZeE> och
<http://www.youtube.com/watch?v=dVfetworfe4>

Sveriges Television, 2013. *Allt för Sverige*. (2015.01.27).
<https://www.youtube.com/watch?v=IjeZEhxMHNw>

TV4, 2009a. *Kalla fakta: Sanningsrörelsen*. (2015.01.27).
<http://www.youtube.com/watch?v=cPkht7VZo0M> och
<http://www.youtube.com/watch?v=r1b-G7ngj18> och
<http://www.youtube.com/watch?v=2Nzc7mbzpow>

TV4, 2009b. *Kalla fakta: Sanningsrörelsen och Politiken*. (2015.01.27).
<http://www.youtube.com/watch?v=0qSdHIebEmI> och
<http://www.youtube.com/watch?v=K5jPyq6UeRo> och
<http://www.youtube.com/watch?v=2jyNHveBmEk>

TV4, 2009c. *Var femte svensk tror på USA-inblandning*. (2015.01.27).

<http://www.tv4.se/kalla-fakta/artiklar/var-femte-ung-svensk-tror-p%C3%A5-usa-inblandning-4fbf815704bf725194001e8b>

Volvo XC70 feat. Zlatan, 2014. *Made by Sweden*. (2015.01.27).
<https://www.youtube.com/watch?v=cbvdzQ7uVPc>